

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий центр заочно-дистанційного навчання
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему: **«Роль міжнародних неурядових організацій у підтримці України в умовах російсько-української війни»**

Виконав студент другого курсу, групи ЗММв-21
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,
освітньо-професійної програми
«Міжнародні відносини»
Касап Максим Анатолійович

Керівник – кандидат політичних наук, старший
викладач
Близняк Ольга Анатоліївна
Рецензент – кандидат історичних наук, доцент
Шостак Інна Віталіївна

Робота допущена до захисту
протокол № ____ засідання кафедри міжнародних
відносин від _____ 20 ____ року
Завідувач кафедри міжнародних відносин:
_____ Сидорук Тетяна Віталіївна

м. Острог – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	
4 РОЗДІЛ 1. ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	11
1.1. Поняття міжнародних НУО та правові засади їх діяльності.....	11
1.2. Діяльність міжнародних НУО на тлі війни в Україні та їх внесок у підтримку України	
15 1.2.1. Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC) – гуманітарне право, захист цивільних, обмін полоненими, доступ до полонених	
20 1.2.2. Amnesty International – документування воєнних злочинів, захист прав людини.....	
24 1.2.3. Human Rights Watch (HRW) – моніторинг прав людини та звіти щодо окупованих територій	
29 1.2.4. Médecins Sans Frontières (Лікарі без кордонів) – екстрена медична допомога, евакуація поранених	
33 1.2.5. Norwegian Refugee Council (NRC) – допомога внутрішньо переміщеним особам, житло, правова підтримка	
38 1.2.6. Save the Children – підтримка дітей, освіта в надзвичайних ситуаціях, психосоціальна допомога	
42 1.2.7. CARE International / World Vision / ACTED – соціально-економічна стабілізація, підтримка громад і засобів до існування	46
Висновки до Розділу 1	53
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ НУО У ПІДТРИМЦІ УКРАЇНИ.....	56
2.1. Основні результати гуманітарної, соціальної та правозахисної діяльності МНУО.....	
56 2.2. Взаємодія МНУО з іншими міжнародними організаціями, державами, місцевими громадами, волонтерським сектором і медіа	
63 2.3. Проблеми, виклики та критика діяльності міжнародних НУО в Україні....	

Висновки до Розділу 2	
76 РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З	
МІЖНАРОДНИМИ НУО.....	
81 3.1. Напрями підвищення ефективності партнерства між державними	
інституціями України та міжнародними НУО.....	81
3.2. Роль міжнародних НУО у післявоєнному відновленні та демократичній	
модернізації України.....	
87 Висновки до Розділу 3	
.....	95
ВИСНОВКИ.....	
99 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	
104	
ДОДАТКИ.....	
117	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Російсько-українська війна, що розпочалася з агресії російської федерації проти України у 2014 р. та перейшла у фазу повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., стала одним із найсерйозніших викликів для сучасної системи міжнародних відносин і європейської безпеки. Вона продемонструвала вразливість існуючих механізмів колективної безпеки, обмеженість інструментів стримування агресії, а також залежність держав від широкого кола недержавних акторів – зокрема міжнародних неурядових організацій – у сфері гуманітарного реагування, захисту прав людини та підтримки стійкості суспільства.

Масштабні бойові дії, цілеспрямовані удари по цивільній інфраструктурі, окупація частини територій України спричинили глибоку гуманітарну кризу. За

оцінками ООН, протягом 2022-2025 рр. мільйони людей в Україні потребували різних видів гуманітарної допомоги, а значна частина населення була змушена залишити свої домівки як внутрішньо переміщені особи або біженці за кордоном [69]. Руйнування житла, енергетичної, транспортної та соціальної інфраструктури, а також затяжний характер бойових дій створюють ситуацію тривалої невизначеності й нестабільності для мільйонів домогосподарств.

В умовах, коли державні ресурси одночасно спрямовані на оборону, підтримання макроекономічної стабільності та забезпечення базових публічних послуг, саме міжнародні неурядові організації (МНУО) стають одними з ключових суб'єктів мобілізації додаткових фінансових, матеріальних та експертних ресурсів. З точки зору теорії та практики міжнародних відносин вони виступають важливими транснаціональними акторами, які доповнюють діяльність держав та міжурядових організацій, впливають на формування міжнародних норм і практик, беруть участь у глобальному та регіональному врядуванні, зокрема у сфері безпеки й гуманітарної політики.

5

Активність МНУО в Україні в умовах російсько-української війни проявляється не лише в наданні безпосередньої допомоги постраждалим, а й у документуванні порушень міжнародного гуманітарного права, адвокації санкційної політики щодо держави-агресора, формуванні міжнародного образу України, залученні донорського фінансування та підтримці процесів повоєнного відновлення. Таким чином, актуальність обраної теми визначається необхідністю осмислення практичного внеску МНУО у підтримку України, а також аналізу їхньої ролі як специфічної групи недержавних акторів у системі сучасних міжнародних відносин.

Стан наукової розробки проблеми. У зарубіжній і вітчизняній науці з міжнародних відносин проблематика ролі неурядових організацій розглядається в руслі теорій ліберального інституціоналізму, транснаціоналізму, глобального врядування та концепцій глобального громадянського суспільства. Дослідники акцентують на тому, що МНУО є важливими суб'єктами нормотворення, моніторингу дотримання міжнародних зобов'язань, мобілізації міжнародної

громадської думки та впливу на політику держав і міжнародних міжурядових організацій. Окрему групу праць становлять дослідження участі МНУО у врегулюванні збройних конфліктів, наданні гуманітарної допомоги, захисті прав людини та відновленні постконфліктних суспільств.

Питання російсько-української війни активно аналізуються як у міжнародній, так і в українській науковій літературі. Значна кількість досліджень присвячена зміні архітектури європейської безпеки, еволюції політики ЄС, НАТО, ООН щодо України, ролі міжнародних міжурядових організацій у засудженні агресії та підтримці української держави. Зростає кількість праць, у яких розглядається діяльність гуманітарних і правозахисних організацій у контексті захисту прав внутрішньо переміщених осіб, документування воєнних злочинів, підтримки місцевих громад і розвитку партнерства між міжнародними та українськими НУО.

Разом з тим залишається відносно мало комплексних досліджень, що фокусуються саме на міжнародних неурядових організаціях як окремій групі

6

акторів у підтримці України: на їхніх програмних пріоритетах, інструментах роботи, формах взаємодії з державними органами влади, міжурядовими структурами (ООН, ЄС, Рада Європи, тощо) і місцевими громадами. Недостатньо вивченими є питання оцінки ефективності діяльності МНУО в Україні в гуманітарній, соціальній, правозахисній та комунікаційній площинах, а також аналіз потенційних ризиків і обмежень їхньої присутності. Це створює наукову нішу для даного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є комплексний аналіз ролі міжнародних неурядових організацій у підтримці України в умовах російсько-української війни в контексті сучасних міжнародних відносин та оцінка перспектив розвитку співпраці між Україною та МНУО.

Відповідно до поставленої мети у роботі передбачається розв'язати такі основні завдання:

1. Узагальнити теоретичні підходи до розуміння сутності, класифікації та

функцій міжнародних неурядових організацій у системі сучасних міжнародних відносин.

2. Проаналізувати правові й інституційні засади діяльності МНУО в умовах збройних конфліктів і гуманітарних криз.

3. Охарактеризувати основні напрями діяльності міжнародних неурядових організацій в Україні у контексті російсько-української війни, з акцентом на повномасштабному етапі після 24 лютого 2022 р.

4. Розглянути діяльність провідних МНУО (Міжнародний комітет Червоного Хреста, Amnesty International, Human Rights Watch, Médecins Sans Frontières, Norwegian Refugee Council, Save the Children, CARE International, World Vision, ACTED та ін.) як кейси підтримки України та приклади участі недержавних акторів у міжнародних відносинах.

5. Оцінити вплив і ефективність діяльності МНУО у гуманітарній, соціальній та правозахисній площинах, їхній внесок у формування міжнародного образу України та взаємодію з міжурядовими структурами й державами партнерами.

7

6. Визначити перспективні напрями розвитку співпраці України з міжнародними неурядовими організаціями в контексті повоєнного відновлення, демократичної модернізації та європейської інтеграції.

Об'єкт і предмет дослідження.

Об'єктом дослідження є діяльність міжнародних неурядових організацій у сфері підтримки України в умовах російсько-української війни. Предметом дослідження виступають напрями, форми та механізми участі міжнародних неурядових організацій у гуманітарній, правозахисній та соціально-економічній підтримці України, а також їхній вплив на стійкість українського суспільства, функціонування державних інститутів і позиції України в системі міжнародних відносин.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять положення ліберального інституціоналізму, теорій транснаціоналізму та глобального

врядування, які розглядають міжнародні неурядові організації як важливих акторів сучасних міжнародних відносин, залучених до вироблення норм і реалізації політик у сфері безпеки, розвитку й прав людини. Використовуються також концепції глобального громадянського суспільства та дослідження з міжнародної безпеки, що аналізують роль недержавних акторів у збройних конфліктах і гуманітарних інтервенціях.

У роботі застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу й синтезу, індукції та дедукції – для узагальнення теоретичних підходів; системного та структурно-функціонального підходів – для розкриття місця МНУО в архітектурі сучасних міжнародних відносин; інституційного та порівняльного аналізу – для зіставлення моделей діяльності різних організацій; контент-аналізу офіційних документів і звітів міжнародних організацій (зокрема гуманітарних планів реагування ООН, даних UNHCR, ІОМ, ОСНА, тощо); елементів статистичного аналізу – при роботі з даними про масштаби гуманітарних потреб, переміщення населення, обсяги фінансування; кейс-стаді – для детального розгляду діяльності окремих МНУО в Україні.

8

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 2014 по 2024 рр. Нижня межа пов'язана з початком російської агресії проти України, анексією Криму та розгортанням збройного конфлікту на Донбасі, що стало відправною точкою для активізації діяльності МНУО в Україні. Верхня межа – 2024 р. – зумовлена наявністю консолідованих даних міжнародних організацій про гуманітарну ситуацію та дозволяє проаналізувати еволюцію ролі МНУО як у період конфлікту нижчої інтенсивності (2014–2021), так і в умовах повномасштабної війни (з 2022 р.).

Географічно дослідження зосереджене на території суверенної України в міжнародно визнаних кордонах, із урахуванням особливостей ситуації на тимчасово окупованих територіях, у прифронтових регіонах, а також на діяльності МНУО щодо українських біженців у країнах Європейського Союзу та сусідніх державах. Це дозволяє розглядати підтримку України як багаторівневий процес у рамках європейського та глобального вимірів міжнародних відносин.

Джерельна база дослідження. Джерельну основу дипломної роботи становить сукупність міжнародно-правових актів, національного законодавства України, офіційних документів і звітів міжнародних міжурядових організацій, матеріалів міжнародних неурядових організацій, а також наукових і публіцистичних праць. До першої групи належать Статут ООН, Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них, інші документи міжнародного гуманітарного права та прав людини, резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН, документи Ради Європи й Європейського Союзу, норми українського законодавства щодо діяльності громадських об'єднань, міжнародної технічної допомоги, цивільного захисту.

Важливу частину джерельної бази становлять гуманітарні огляди та плани реагування ООН щодо України, статистичні й аналітичні матеріали агенцій системи ООН (UNHCR, IOM, ОСНА, тощо), а також звітні та аналітичні документи провідних міжнародних неурядових організацій, залучених до підтримки України у гуманітарній, правозахисній і соціально-економічній сферах. Доповнюють джерельну базу аналітичні записки й доповіді міжнародних

9

та українських дослідницьких центрів, матеріали наукових конференцій, публікації у фахових журналах з міжнародних відносин, безпеки та гуманітарних студій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації дипломної роботи можуть бути використані: - органами державної влади та місцевого самоврядування України – при розробці стратегій і програм співпраці з міжнародними неурядовими організаціями, плануванні гуманітарних та відновлювальних заходів на центральному та місцевому рівнях;

- міжнародними та українськими неурядовими організаціями – для вдосконалення підходів до координації з державними інституціями й місцевими громадами, підвищення ефективності та адресності їхніх

програм;

- у зовнішньополітичній діяльності України – як аналітична основа для вибудовування взаємодії з міжнародними донорами й партнерами, що спираються на мережі МНУО;
- у навчальному процесі закладів вищої освіти за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» – як ілюстративний і аналітичний матеріал при викладанні дисциплін, пов'язаних із міжнародними організаціями, гуманітарною політикою, міжнародною безпекою та дослідженнями конфліктів.

Окремі аспекти тематики дипломної роботи були попередньо опрацьовані у форматі наукової публікації. Зокрема, у статті, опублікованій у збірнику «Наукові записки студентів та аспірантів НаУОА», Серія «Міжнародні відносини» за 2025 рік (стор. 223-230), проаналізовано питання щодо впливу МНУО на протидію дезінформації в Україні в умовах російсько-української війни. Ця публікація стала додатковим етапом наукової підготовки та сприяла поглибленню розуміння окремих аспектів досліджуваної проблеми.

Ще одна із наукових публікацій автора також стосується сфери досліджуваної проблематики. У статті «Роль міжнародних неурядових

10

організацій у збереженні української культурної спадщини під час війни», опублікованій 09.12.2025 р. на науковому порталі НаУОА (<https://naub.oa.edu.ua>), проаналізовано внесок МНУО у документування стану об'єктів культурної спадщини, евакуацію артефактів та реалізацію інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на захист української культурної ідентичності в умовах російсько-української війни. Матеріали цієї статті стали важливим елементом апробації результатів дослідження та поглибили розуміння культурно гуманітарного аспекту ролі міжнародних НУО.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і додатків. У першому розділі аналізуються теоретичні та правові засади діяльності міжнародних

неурядових організацій, їх місце в системі сучасних міжнародних відносин, а також загальні напрями й форми участі МНУО у підтримці України в умовах російсько-української війни, зокрема через розгляд діяльності провідних міжнародних НУО на українському напрямі.

Другий розділ присвячений оцінці впливу та ефективності діяльності МНУО у гуманітарній, правозахисній та соціально-економічній сферах, аналізу взаємодії міжнародних організацій з українськими державними інституціями, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та волонтерськими ініціативами, а також виявленню основних проблем і викликів їх роботи.

У третьому розділі розглядаються перспективи співпраці України з міжнародними неурядовими організаціями у контексті повоєнного відновлення, демократичної модернізації та європейської інтеграції, формулюються пропозиції щодо підвищення результативності та скоординованості такої взаємодії.

11

РОЗДІЛ 1. ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

1.1. Поняття міжнародних НУО та правові засади їх діяльності

Перш ніж аналізувати конкретні напрями діяльності міжнародних неурядових організацій в Україні, необхідно з'ясувати, що саме мається на увазі під цим поняттям, як воно сформувалося в теорії міжнародних відносин та в міжнародно-правових документах, а також у яких правових рамках такі організації здійснюють свою діяльність на глобальному, регіональному та національному рівнях. Чіткість термінології тут важлива не лише з академічних міркувань: від розуміння статусу МНУО залежить оцінка їхньої легітимності,

меж повноважень та відповідальності в системі сучасних міжнародних відносин.

У широкому значенні неурядовою організацією (non-governmental organization, NGO) зазвичай вважають добровільне об'єднання громадян або юридичних осіб, яке не є частиною державного апарату, створене не на основі міждержавної угоди, не має на меті одержання прибутку для його розподілу між засновниками та орієнтоване на досягнення суспільно значущих цілей у гуманітарній, соціальній, правозахисній, екологічній, культурній чи інших сферах.

У документах ООН і спеціалізованих установ наголошується на двох базових ознаках таких структур: *недержавний характер* (організація інституційно відокремлена від органів влади) та *неприбутковість* (фінансовий результат діяльності спрямовується на статутні завдання, а не розподіляється між учасниками). Так, у практиці Програми розвитку ООН (UNDP) під НУО розуміється неприбуткова організація, група або інституція, що діє незалежно від уряду й переслідує гуманітарні або розвиткові цілі [39].

12

Важливо підкреслити, що термін «неурядова організація» не має єдиного універсального юридичного визначення. Він з'явився у Статуті ООН (ст. 71), де йдеться про можливість залучення «неурядових організацій» до роботи Економічної і Соціальної Ради (ЕКОСОП), однак без докладного розкриття змісту поняття [70]. Надалі воно наповнювалося значенням у ході практики ООН та в роботах дослідників: зазвичай наголошується, що НУО є незалежними від держав управлінськими структурами, але можуть частково фінансуватися з державних джерел; вони мають формальну організаційну побудову, певний рівень інституційної стабільності та орієнтовані на суспільне благо, а не на отримання прибутку.

У сучасній літературі та практиці поширено класифікацію НУО за двома основними критеріями: орієнтацією діяльності (правозахисні, розвиткові, гуманітарні, екологічні, професійні, благодійні, тощо) та рівнем операцій (локальні, національні, регіональні, міжнародні). Саме останній критерій дозволяє

виокремити міжнародні неурядові організації як специфічну групу недержавних акторів у міжнародних відносинах.

Під міжнародною неурядовою організацією (international non-governmental organization, INGO) зазвичай розуміють таку НУО, яка:

- має членів, офіси або постійну діяльність у двох і більше державах; - не створена на підставі міждержавного договору і, відповідно, не є міжурядовою організацією;
- діє на основі приватного права (наприклад, як асоціація чи фонд, зареєстрований у певній юрисдикції), але виступає в транскордонному масштабі, взаємодіючи з державами, міжнародними організаціями та іншими акторами.

З точки зору теорії міжнародних відносин МНУО належать до ширшої групи недержавних (транснаціональних) акторів, поряд з транснаціональними корпораціями, професійними асоціаціями, транснаціональними соціальними рухами тощо. Вони відрізняються від класичних суб'єктів міжнародного права – держав і міжурядових організацій – тим, що не володіють суверенітетом і не створюються міждержавними договорами, однак відіграють помітну роль у

13

формуванні порядку денного міжнародної спільноти, виробленні «м'якого права», моніторингу дотримання міжнародних норм та реалізації конкретних програм у сфері розвитку, гуманітарної допомоги, захисту прав людини. Значна частина таких організацій має експертний, мобілізаційний та сервісний потенціал, що дозволяє їм впливати на рішення держав та міжурядових інституцій опосередковано, через інформаційний, нормативний та ресурсний канали.

Правові засади діяльності МНУО формуються на кількох рівнях: міжнародному (у тому числі в рамках ООН та інших міжурядових організацій), регіональному (насамперед у європейському контексті) та національному (через законодавство держав, де такі організації зареєстровані або діють). На глобальному рівні ключову роль відіграє вже згадана стаття 71 Статуту ООН, яка заклала основу для інституціоналізованої взаємодії ЕКОСОР із неурядовими організаціями. Подальший розвиток цієї практики пов'язаний із системою консультативного

статусу НУО при ЕКОСОР, процедури якої врегульовані відповідними резолюціями (зокрема резолюцією 1996/31). Отримання консультативного статусу дає МНУО можливість брати участь у засіданнях органів ООН, подавати письмові заяви, виступати з усними доповідями та пропозиціями, тобто інституційно бути присутніми у процесі вироблення рішень на глобальному рівні [19].

У європейському вимірі важливим документом є *Європейська конвенція про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій* (Страсбург, 1986 р., ETS № 124). Вона спрямована на те, щоб забезпечити взаємне визнання правової особи міжнародних НУО між державами-учасницями, полегшити їхню діяльність на території кількох країн, уніфікувати підхід до базових критеріїв таких організацій. У преамбулі Конвенції наголошується, що МНУО здійснюють діяльність, корисну для міжнародної спільноти, передусім у науковій, культурній, доброчинній, філантропічній, медичній і освітній сферах, та сприяють досягненню цілей і принципів Статуту ООН і Статуту Ради Європи [20].

На міжнародно-правовому рівні також існують спеціальні режими для окремих організацій, що історично набули унікального статусу. Найвідомішим прикладом є Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ). Формально будучи приватною асоціацією швейцарського права, МКЧХ водночас має мандат, закріплений у

14

Женевських конвенціях і Додаткових протоколах до них, що уповноважує організацію здійснювати захист та допомогу особам, які постраждали від збройних конфліктів, відвідувати військовополонених, виступати нейтральним посередником між сторонами конфлікту та сприяти дотриманню міжнародного гуманітарного права [27]. У науковій літературі МКЧХ часто розглядають як своєрідний «гібрид» між класичною НУО та спеціалізованим суб'єктом міжнародного гуманітарного права.

Поряд із універсальними та регіональними механізмами, правовий статус і можливості діяльності МНУО визначаються також національним законодавством держав, де вони створюються чи відкривають представництва. У більшості країн світу правовою основою для НУО служать закони про громадські об'єднання, асоціації чи фонди, які встановлюють порядок реєстрації, вимоги до статуту,

правила звітності, податкові пільги, обмеження щодо політичної діяльності тощо. Як правило, іноземні МНУО діють на території держави через реєстрацію відокремлених підрозділів, представництв чи філій, виконуючи вимоги місцевого права.

В Україні правові та організаційні засади здійснення права на свободу об'єднання визначені Законом України «Про громадські об'єднання» 2012 р., який регулює порядок створення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань, включно з можливістю участі іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб іноземного права. Закон містить норми щодо створення та діяльності іноземних неурядових організацій або їхніх структурних підрозділів на території України, встановлюючи вимоги до їх реєстрації та дотримання національного законодавства. Саме на базі цього закону та пов'язаних підзаконних актів формується режим роботи більшості міжнародних НУО в Україні, зокрема у гуманітарній сфері [2].

Крім того, для діяльності МНУО мають значення норми міжнародного гуманітарного права та прав людини, які визначають мінімальні стандарти захисту цивільного населення, статус гуманітарного персоналу, принципи надання допомоги у збройних конфліктах. Женевські конвенції й Додаткові протоколи до них закріплюють обов'язок сторін конфлікту надавати полегшення страждань

15

жертв війни та співпрацювати з гуманітарними організаціями, що діють на засадах гуманності, неупередженості, нейтральності й незалежності.

Отже, *міжнародні неурядові організації* поєднують у собі характеристики приватних, недержавних структур і водночас акторів, що беруть участь у міжнародних відносинах, взаємодіючи з державами, міжурядовими організаціями та іншими суб'єктами. Їхня діяльність ґрунтується на багаторівневій правовій основі: від загальних положень Статуту ООН, резолюцій ЕКОСОР та регіональних конвенцій до національного законодавства держав перебування та спеціальних норм міжнародного гуманітарного права. Саме у цих рамках формуються можливості, обмеження та механізми участі МНУО у підтримці України в умовах російсько-української війни, що й буде проаналізовано у наступних підрозділах.

1.2. Діяльність міжнародних НУО на тлі війни в Україні та їх внесок у підтримку України

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 р. спричинило безпрецедентну мобілізацію міжнародної гуманітарної системи. На тлі різкого зростання кількості людей, які потребують допомоги, та масштабних руйнувань інфраструктури ООН і гуманітарні партнери розгорнули в Україні одну з найбільших гуманітарних операцій у Європі з часів Другої світової війни. Центральне місце в цій системі посіли міжнародні неурядові організації, які, поряд із агентствами ООН, Міжнародним Рухом Червоного Хреста і місцевими НУО, забезпечують основний обсяг безпосередньої допомоги населенню.

За даними Управління ООН з координації гуманітарних питань (ОСНА), вже у 2022–2023 рр. гуманітарна відповідь в Україні охоплювала мільйони людей. Лише у 2023 р. ООН та її партнери надали життєво важливу допомогу приблизно 11 млн. осіб по всій країні, включно з громадами, розташованими поблизу лінії фронту, куди регулярно направлялися міжвідомчі конвої з продовольством, засобами гігієни та іншими товарами першої необхідності [71]. Протягом 2025 року гуманітарна

16

спільнота діяла в рамках Плану гуманітарного реагування (Humanitarian Needs and Response Plan) та оновлень до нього, який визначав пріоритети підтримки 6 млн. найбільш уразливих людей з-поміж близько 13 млн. осіб, що потребують допомоги (Рис 1.1.).

УКРАЇНА

Переглянутий План гуманітарних потреб і реагування (ПГПР) на 2025 р.

Огляд

ПОТРЕБУЮТЬ ДОПОМОГИ
12,7 млн

ПЛАНУЄТЬСЯ НАДАТИ ДОПОМОГУ
6,0 млн

ФІНАНСОВІ ПОТРЕБИ (дів. США)
\$2,63 млрд

ПЛАНУЄТЬСЯ НАДАТИ ПЕРШОЧЕРГОВУ ДОПОМОГУ
4,8 млн

ПЕРЕГЛЯНУТІ ФІНАНСОВІ ПОТРЕБИ (дів. США)
\$1,75 млрд

Розподіл за сектором/кластером

СЕКТОР / КЛАСТЕР	ПОТРЕБУЮТЬ	ПЛАНУЄТЬСЯ	ПЛАНУЄТЬСЯ ПЕРШОЧЕРГОВО	ФІНАНСОВІ ПОТРЕБИ (дів. США)	ПЕРЕГЛЯНУТІ ФІНАНСОВІ ПОТРЕБИ (дів. США)
Координація та управління об'єктами розміщення ВПО* (МТТ)	149 тис.	79 тис.	46 тис.	20,4 млн	14,4 млн
Освіта	1,6 млн	0,8 млн	0,4 млн	84,6 млн	35,7 млн
Продовольча безпека та засоби до існування	5,0 млн	2,3 млн	1,5 млн	613,4 млн	405,0 млн
Охорона здоров'я	9,2 млн	3,0 млн	2,2 млн	139,9 млн	97,6 млн
Заміст (усього)	9,8 млн	3,8 млн	2,1 млн	445,2 млн	233,1 млн
Заміст	9,5 млн	2,6 млн	1,4 млн	172,0 млн	98,8 млн
Заміст дітей	3,5 млн	2,1 млн	1,1 млн	128,9 млн	73,5 млн
Гендерно зумовлене насильство	2,4 млн	0,7 млн	0,5 млн	57,9 млн	38,1 млн
Протимірна діяльність	5,4 млн	1,4 млн	0,5 млн	86,5 млн	22,6 млн
Житло та непродовольчі товари	6,9 млн	3,0 млн	2,3 млн	544,6 млн	403,0 млн
Вода, санітарія та гігієна	8,5 млн	4,3 млн	3,8 млн	365,3 млн	204,6 млн
Багатоступенева грошова допомога	-	1,4 млн	1,2 млн	410,2 млн	345,9 млн
Координація та загальні послуги	-	-	-	12,5 млн	9,4 млн
Телекомунікації в надзвичайних ситуаціях	-	-	-	1,4 млн	1,0 млн
Логістика	-	-	-	5,1 млн	4,9 млн

* Включає переміщені особи

Рис. 1.1. Переглянутий план гуманітарних потреб і реагування на 2025 р. [57]

Структурно гуманітарна відповідь організована навколо кластерної системи ООН (кластер продовольчої безпеки, захисту, охорони здоров'я, житла та непродовольчої гуманітарної допомоги, WASH, освіти, координації таборів, міної безпеки, гендерно зумовленого насильства тощо). Саме в межах цих

кластерів МНУО визначають свої географічні та секторальні пріоритети, узгоджують діяльність із державними органами, місцевим самоврядуванням та іншими організаціями. Для значної частини кластерів міжнародні НУО виступають або співлідерами, або ключовими виконавцями програм, забезпечуючи гнучкість, оперативність та доступ до важкодоступних територій.

У кількісному вимірі масштаби присутності МНУО в Україні постійно зростали. За оцінками, наведеними у дослідженні Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS), до середини 2023 р. ОСНА ідентифікувало 461 гуманітарного партнера в Україні, серед яких 236 міжнародних НУО, 112 національних НУО, а також агентства ООН і державні структури [21]. Надалі, за підсумками 2024 р., у межах Плану гуманітарного реагування діяли вже понад 660 гуманітарних організацій, які надали допомогу приблизно 8,4 млн. людей по всій країні [72]. Це свідчить не лише про масштабність відповіді, а й про високу щільність МНУО в українському гуманітарному просторі.

Фінансовий вимір діяльності міжнародних неурядових організацій також є показовим. За даними аналізу Refugees International, з початку повномасштабного вторгнення у 2022 р. до кінця 2023 р. міжнародні НУО отримали понад 2,7 млрд. дол. США гуманітарного фінансування, відстеженого через систему Financial Tracking Service ООН; при цьому лише 20 найбільших МНУО акумулювали близько 66 % усіх коштів, спрямованих до сектору МНУО [4]. Така концентрація ресурсів у руках порівняно невеликої групи організацій поєднується з одночасним прагненням донорів і самих МНУО розширювати партнерство з українськими НУО та громадами.

Водночас, попри декларовані глобальні зобов'язання щодо «локалізації» гуманітарної відповіді, частка фінансування, що надходить безпосередньо до місцевих організацій, залишається невеликою. За оцінками експертів, менше 1 %

від майже 10 млрд. дол. гуманітарного фінансування, відстеженого ООН для України, було передано безпосередньо українським місцевим та національним

НУО, тоді як основні обсяги коштів проходять через міжнародні структури [34]. Разом з тим окремі агенції, такі як Міжнародна організація з міграції (ІОМ), демонструють поступове розширення партнерської мережі: за власними даними ІОМ, кількість місцевих НУО-партнерів у її програмах в Україні зросла приблизно на 68 % у період 2022–2024 рр., що свідчить про прагнення посилити «локально очолювані» підходи [35].

Змістовно внесок міжнародних НУО у підтримку України можна умовно поділити на кілька ключових напрямів, які далі будуть розглянуті на прикладі конкретних організацій:

1. Гуманітарна допомога та базові потреби.

Багато МНУО виконують роль «польових» гуманітарних акторів, які безпосередньо доставляють продовольчі набори, воду, засоби гігієни, теплий одяг, обігрівачі, будівельні матеріали для тимчасового ремонту житла, а також надають багатоцільову грошову допомогу (multi-purpose cash assistance) домогосподарствам, що постраждали від війни. У рамках Планів гуманітарного реагування значна частина заходів у кластерах продовольчої безпеки, житла та непродовольчої гуманітарної допомоги, WASH, а також частково охорони здоров'я й освіти реалізується саме через міжнародні НУО, які працюють в партнерстві з місцевими організаціями й органами влади.

2. Захист і правозахисна діяльність.

Інша група МНУО зосереджена на захисті прав людини та дотриманні міжнародного гуманітарного права. Вони документують випадки воєнних злочинів, насильницьких зникнень, катувань, депортації цивільних, зокрема дітей; готують доповіді для міжнародних органів, сприяють розслідуванню порушень та притягненню винних до відповідальності. Окремі організації надають правову допомогу внутрішньо переміщеним особам, сім'ям зниклих безвісти, постраждалим від гендерно зумовленого насильства, допомагають оформлювати соціальні виплати та компенсації.

3. Охорона здоров'я, психосоціальна підтримка та реабілітація. Значну роль

відіграють медичні та медико-гуманітарні МНУО, що забезпечують мобільні клініки, підтримують лікарні обладнанням і медикаментами, організовують евакуацію поранених та хворих із прифронтових територій, надають психосоціальну підтримку постраждалому населенню, включно з військовими, ветеранами, дітьми та їхніми сім'ями. Частина програм спрямована також на відновлення спроможності системи охорони здоров'я й підготовку українських медиків до роботи в умовах тривалого конфлікту. 4. Соціально-економічна підтримка та відновлення.

У міру того як війна затягується, загострюється питання не лише виживання, а й стійкості громад. Міжнародні НУО реалізують програми підтримки засобів до існування (livelihoods), мікропідприємництва, професійного навчання, відновлення місцевої інфраструктури, інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. Такі проєкти поєднують гуманітарні й розвиткові підходи й часто реалізуються у партнерстві з місцевими органами влади та українськими НУО.

5. Адвокація та комунікація на міжнародному рівні.

Важливою складовою діяльності МНУО є вплив на міжнародний порядок денний. Через звіти, кампанії, публічні заяви й роботу з медіа вони тримають увагу світової спільноти до війни в Україні, лобіюють продовження санкційного тиску на росію, закликають до збільшення гуманітарного фінансування, наголошують на необхідності довгострокової підтримки українських реформ, відновлення та інтеграції в європейський простір. Частина міжнародних НУО працює безпосередньо з урядами країн-донорів, парламентами та міжнародними організаціями, посилюючи голос України на цих майданчиках.

Географічно міжнародні НУО працюють як у великих містах (Київ, Львів, Дніпро, Одеса та ін.), що стали «хабами» для переміщених осіб, так і в прифронтових та прицільно обстрілюваних громадах на сході й півдні України. Однією з ключових характеристик їхньої діяльності є доступ до важкодоступних територій, зокрема завдяки мобільним групам, системі гуманітарних конвоїв,

співпраці з місцевими волонтерськими мережами. Це особливо важливо в умовах, коли державні служби не завжди можуть забезпечити регулярну присутність у зонах високого ризику.

1.2.1. Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC) – гуманітарне право, захист цивільних, обмін полоненими, доступ до полонених

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ, англ. *International Committee of the Red Cross, ICRC*) є одним із найстаріших і найавторитетніших гуманітарних акторів у системі міжнародних відносин. Формально будучи приватною асоціацією швейцарського права, МКЧХ має особливий міжнародно правовий мандат, закріплений у Женевських конвенціях і Додаткових протоколах, що уповноважує його здійснювати захист і допомогу жертвам збройних конфліктів, відвідувати військовополонених, сприяти дотриманню міжнародного гуманітарного права (МГП) та виступати нейтральним посередником між сторонами конфлікту. У контексті російсько-української війни МКЧХ є ключовою міжнародною неурядовою організацією, діяльність якої поєднує «класичний» гуманітарний мандат із специфічними завданнями у сфері захисту цивільних, роботи з полоненими та зниклими безвісти.

МКЧХ працює в Україні з 2014 р., а після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. суттєво масштабував свою присутність. За даними самої організації, в Україні діє делегація МКЧХ із сотнями співробітників, а діяльність координується в тісній співпраці з Товариством Червоного Хреста України (ТЧХУ) та іншими складовими Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Географічно робота охоплює як прифронтові та постраждалі від обстрілів регіони (Харківська, Миколаївська, Херсонська, Донецька, Запорізька області), так і великі міста, де зосереджені внутрішньо переміщені особи.

1. Захист цивільних та підтримка базових потреб.

Один із пріоритетів діяльності МКЧХ в Україні – підтримка цивільного населення, яке зазнає наслідків бойових дій. МКЧХ надає продовольчі набори, засоби гігієни, предмети першої необхідності, підтримує лікарні та заклади охорони здоров'я, допомагає домогосподарствам у ремонті пошкодженого житла. Важливий акцент робиться на підтримці критичної інфраструктури – водоканалів, систем опалення, електропостачання – безпосередньо через допомогу комунальним підприємствам. За даними «Facts & Figures - ICRC Ukraine» за 2024 р., завдяки підтримці МКЧХ понад 2,7 млн. осіб в Україні отримали доступ або покращений доступ до ключових життєво важливих послуг [24].

У 2023–2024 рр. МКЧХ регулярно підтримував лікарні й первинні медико-санітарні заклади, зокрема шляхом надання медикаментів, обладнання, меблів та проведення ремонтних робіт. У 2024 р. 21 лікарня отримувала регулярні поставки медичного обладнання й медикаментів, а 12 центрів первинної медичної допомоги та мобільні бригади забезпечували регулярну допомогу громадам поблизу лінії фронту; загалом було проведено понад 100 тис. індивідуальних консультацій пацієнтам у підтримуваних закладах. Окремі програми спрямовані на реабілітацію та підтримку людей з інвалідністю, включно з наданням протезів, інвалідних візків та іншого допоміжного обладнання.

Значну частину гуманітарних інтервенцій МКЧХ реалізує через партнерство з Товариством Червоного Хреста України, яке має розгалужену мережу місцевих осередків. МКЧХ постачає товари (продуктові та гігієнічні набори, медичні вироби), транспорт, ІТ-обладнання, навчає персонал і волонтерів проєктному менеджменту, першій допомозі, реагуванню на надзвичайні ситуації. Така модель дозволяє поєднувати міжнародний ресурсний потенціал із локальною спроможністю та знанням контексту.

2. Міжнародне гуманітарне право та правові рамки захисту.

У контексті міжнародних відносин особливо важливим є внесок МКЧХ у просування та імплементацію міжнародного гуманітарного права в Україні.

Організація традиційно відіграє провідну роль у тлумаченні норм Женевських конвенцій, а в умовах російсько-української війни – також у веденні конфіденційного діалогу зі сторонами конфлікту щодо дотримання принципів розрізнення, пропорційності, запобіжних заходів, захисту цивільних об'єктів, медичного персоналу тощо.

У 2023–2024 рр. МКЧХ проводив тренінги та навчальні заходи з МГП для представників Збройних сил України, Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій, прокурорів, слідчих, а також для парламентарів та працівників Апарату Верховної Ради. За даними «Facts & Figures - ICRC Ukraine» за 2023 р., навчання з МГП, стандартів ведення бойових дій, захисту полонених та роботи з особами, зниклими безвісти пройшли тисячі військовослужбовців і правоохоронців, а також сотні студентів і викладачів університетів [25]. Окремі заходи були спрямовані на підтримку створення центрів вивчення МГП у закладах освіти, участь українських студентських команд у міжнародних конкурсах з міжнародного кримінального права та МГП.

Таким чином, діяльність МКЧХ у сфері МГП має *подвійний вимір*: з одного боку, це практичний моніторинг дотримання норм і конфіденційний діалог зі сторонами конфлікту; з іншого – систематична освітня та адвокаційна робота, спрямована на закріплення норм МГП у національній правовій системі та у військовій практиці.

3. Робота з полоненими та особами, позбавленими волі.

Особливий, унікальний для МКЧХ, напрям діяльності – це відвідування військовополонених та інших осіб, позбавлених волі внаслідок конфлікту, а також моніторинг умов їх утримання. Такий мандат прямо випливає з Третьої Женевської конвенції, яка передбачає право МКЧХ відвідувати полонених, спілкуватися з ними без свідків, передавати інформацію їхнім сім'ям [48]. Водночас Конвенція не дає МКЧХ можливості «примусити» держави допустити своїх представників: організація залежить від згоди сторін конфлікту.

У період після 24 лютого 2022 р. доступ МКЧХ до полонених у російсько-українському конфлікті був частковим і нерівномірним. У жовтні 2022 р.

організація публічно заявила, що поділяє розчарування сімей полонених через відсутність повного доступу до усіх місць утримання, наголошуючи, що МКЧХ відвідав сотні полонених, але «тисячі інших» залишаються недосяжними, оскільки сторони не забезпечують необхідного доступу [49]. Попри це, саме МКЧХ залишається єдиною міжнародною організацією, уповноваженою і фактично допущеною до відвідування частини військовополонених обох сторін.

За даними «Facts & Figures 2024 – ICRC Ukraine», майже 12 тис. осіб – полонених і затриманих у 18 місцях утримання – скористалися покращеними умовами тримання, зокрема завдяки інженерним проектам, ремонту систем водопостачання, опалення, санітарних вузлів, постачанню медичних препаратів та засобів особистої гігієни. Частина з цих людей отримала індивідуальну допомогу – медичні вироби, окуляри, милиці, засоби догляду за тяжкохворими. Дані МКЧХ також свідчать про регулярні медичні консультації, які надаються полоненим і затриманим у підтримуваних закладах.

Крім відвідувань місць утримання, МКЧХ виконує роль нейтрального посередника у процесах обміну та репатріації полонених і тіл загиблих. У відповідних операціях представники МКЧХ виступають спостерігачами, фіксують умови передачі, допомагають забезпечити дотримання мінімальних гуманітарних стандартів, сприяють ідентифікації тіл і передачі їх родинам. Через конфіденційний характер мандату організація не публікує детальної статистики щодо кількості проведених обмінів чи імен полонених, зосереджуючись на захисті персональних даних та безпеки відповідних осіб.

4. Зниклі безвісти та робота з родинами.

Ще один критично важливий напрям діяльності МКЧХ – пошук зниклих безвісти та підтримка їхніх родин. У межах російсько-української війни ідеться про десятки тисяч людей, щодо яких немає достовірної інформації: це військові, які могли загинути, потрапити в полон або вважаються зниклими під час бойових дій, а також цивільні, які зникли внаслідок обстрілів, окупації, примусової депортації.

За даними МКЧХ станом на лютий 2024 р., організація намагалася з'ясувати долю близько 23 тис. осіб, про яких сім'ї не мали звісток у контексті конфлікту між росією та Україною [50]. Для цього використовується механізм Центрального агентства розшуку МКЧХ, координація з національними структурами, лінії гарячого зв'язку, збір інформації від родичів. У 2024 р. делегація МКЧХ в Україні, зокрема, передала десяткам тисяч сімей інформацію про статус їхніх близьких, а також підтримала державні структури у розвитку спроможності з ідентифікації тіл і ведення ДНК-баз даних (наприклад, через передачу наборів для відбору ДНК та навчання судово-медичних експертів).

Окрему увагу МКЧХ приділяє психосоціальній підтримці родин зниклих безвісти, оскільки тривала невизначеність щодо долі близької людини (так звана «двозначна втрата») спричиняє не лише хронічний психологічний стрес, а й руйнує звичні соціальні ролі в родині, ускладнює планування майбутнього та прийняття навіть повсякденних рішень. На підставі спеціальних оцінок потреб родин зниклих в Україні МКЧХ виходить з того, що їхні запити мають комплексний характер – психологічний, соціальний, правовий, економічний та адміністративний – і потребують тривалої, а не одноразової підтримки. Практично це втілюється у проведенні індивідуальних консультацій і групових зустрічей, організації зустрічей родин між собою, супроводі під час взаємодії з державними органами, скеруванні до юристів та соціальних служб, а в окремих випадках – у наданні цільової матеріальної допомоги.

1.2.2. Amnesty International – документування воєнних злочинів, захист прав людини

Amnesty International є однією з найвідоміших глобальних правозахисних організацій, яка з 1960-х років спеціалізується на моніторингу дотримання прав людини, документуванні порушень та адвокації змін на національному й

міжнародному рівнях. У контексті російсько-української війни Amnesty International виступає, передусім, як дослідницька та адвокаційна структура, що збирає свідчення про воєнні злочини та серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, готує тематичні та країнові звіти, а також звертається із рекомендаціями до урядів, міжнародних організацій і судових інстанцій.

Методологія Amnesty International поєднує польові місії, інтерв'ю з постраждалими та свідками, аналіз фото- та відеоматеріалів, супутникових знімків, даних з відкритих джерел, а також консультації з незалежними експертами. Матеріали щодо України регулярно включаються до щорічних доповідей «The State of the World's Human Rights» та окремих країнних оглядів, де фіксуються ключові тенденції порушень прав людини, пов'язаних із війною. У доповіді за 2023 р. наголошується, що російські сили продовжували здійснювати невибіркові та навмисні удари по цивільній інфраструктурі, що призводило до тисяч жертв серед мирного населення та руйнування житлових будинків, енергетичних і медичних об'єктів [66].

1. Документування порушень з боку російської федерації.

Основний корпус матеріалів Amnesty International щодо України стосується воєнних злочинів та інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених російськими військами. У щорічних звітах та тематичних брифінгах організація фіксує використання вибухової зброї великої потужності в населених пунктах, атаки по об'єктах енергетики, водопостачання, школах і лікарнях, позасудові страти, катування та інші форми жорстокого поводження з цивільними та військовополоненими на окупованих територіях [73].

У 2024 р. Amnesty оприлюднила окрему доповідь, присвячену російським ударам по цивільних об'єктах, де на основі польових візитів і аналізу доказів описуються випадки застосування керованих авіабомб і ракет по житлових кварталах, медичних і спортивних закладах, які, за висновками організації, не мали військового значення. Такі атаки кваліфікуються як воєнні злочини, оскільки або є навмисними ударами по цивільних, або носять невибірковий

характер, тобто не роблять відмінності між військовими цілями та цивільними об'єктами [74].

Окремі дослідження Amnesty International зосереджуються на конкретних групах постраждалих – дітях, особах похилого віку, людях з інвалідністю. Наприклад, у брифінгу про ситуацію дітей на тимчасово окупованих територіях організація описує примусову інтеграцію до російських шкіл, нав'язування російських навчальних програм, присутність озброєних військових у школах та використання навчального процесу як інструменту ідеологічного впливу на дітей [75]. Інші документи аналізують становище людей похилого віку та осіб з інвалідністю в умовах війни, звертаючи увагу на бар'єри у доступі до укриттів, медичних послуг, соціальної підтримки й евакуації [42].

Таким чином, Amnesty International систематично формує доказову базу, яка може бути використана в національних та міжнародних механізмах притягнення до відповідальності – від українських судів та прокуратури до Міжнародного кримінального суду та спеціальних механізмів ООН.

2. Захист прав людини в Україні та критичний діалог з українською владою. Хоча фокус досліджень Amnesty International щодо України значною мірою спрямований на злочини агресора, організація водночас відстежує ситуацію з правами людини на території, підконтрольній українській державі, включно з обмеженнями прав і свобод у зв'язку з воєнним станом. У річних звітах, зокрема у вже згаданому за 2023 р., фіксуються питання дерогацій від окремих статей міжнародних договорів про права людини, обмеження свободи вираження поглядів, свободи релігії, проблеми з розслідуванням випадків катувань, домашнього насильства, а також прогалини у захисті прав ЛГБТІК+ - людей.

Важливим аспектом роботи Amnesty International є участь у процесах міжнародного моніторингу та оцінювання реформ України. Так, у 2024 р. організація подала детальні рекомендації до Європейської комісії в рамках пакету розширення ЄС щодо України, наголошуючи на необхідності посилення незалежності судової влади, забезпечення ефективного розслідування злочинів проти цивільних, захисту свобод громадянського суспільства та медіа в умовах

війни [5]. Крім того, Amnesty готує альтернативні доповіді (shadow reports) до договірних органів ООН, зокрема Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю, звертаючи увагу на права людей з інвалідністю в умовах воєнного конфлікту [58].

Такі документи важливі з точки зору міжнародних відносин, оскільки вони впливають на офіційні оцінки реформ в Україні з боку ЄС і ООН, а також можуть відбиватися на умовах подальшої політичної, фінансової та технічної підтримки з боку міжнародних партнерів.

3. Суперечливі аспекти та сприйняття діяльності Amnesty International в Україні.

Роль Amnesty International у контексті російсько-української війни не позбавлена суперечностей, що важливо враховувати при оцінці її діяльності. Найгучнішим прикладом став прес-реліз організації від 4 серпня 2022 р. щодо «тактики ведення бойових дій» українськими силами, де стверджувалося, що розміщення військ і техніки в населених пунктах нібито наражає цивільних на небезпеку і порушує норми міжнародного гуманітарного права [76].

Цей документ викликав різку критику з боку української влади, правозахисних організацій і частини міжнародних експертів, які закидали Amnesty однобокість, ігнорування контексту російської агресії та використання недостатньо обґрунтованих узагальнень. Низка аналітичних матеріалів і незалежних експертних оцінок вказували, що звіт некоректно застосував норми МГП до ситуації, де Україна змушена оборонятися в умовах наступу та масованих ударів по всій території країни, а також фактично підхоплював кремлівські наративи щодо «винуватості України» в жертвах серед цивільних.

Внутрішній незалежний огляд, замовлений самою Amnesty, також констатував проблеми з формулюваннями та аргументацією у згаданому прес релізі, визнавши, що його структура й мова могли бути сприйняті як покладання основної відповідальності за страждання цивільних на українську сторону, попри очевидний характер російської агресії як головної причини війни. Цей

дискусії про те, як міжнародні правозахисні організації мають працювати в умовах асиметричного конфлікту, щоб уникати мимовільного відтворення пропагандистських наративів.

Водночас навіть критики визнають, що згаданий випадок не скасовує значущості широкого масиву роботи Amnesty International з документування російських злочинів та підтримки українських постраждалих. Питання радше полягає у пошуку балансу між універсальністю правозахисних стандартів і чутливістю до конкретного контексту війни, а також у важливості діалогу з українським громадянським суспільством під час підготовки таких звітів.

4. Загальна оцінка внеску Amnesty International.

У сукупності діяльність Amnesty International щодо України у 2014–2024 рр. можна охарактеризувати як поєднання трьох ключових функцій:

Документування порушень – систематичний збір доказів воєнних злочинів і серйозних порушень прав людини, насамперед з боку російської федерації, а також моніторинг внутрішньої ситуації в Україні в умовах воєнного стану.

Адвокація на міжнародному рівні – підготовка рекомендацій для органів ООН, європейських структур, урядів країн-партнерів, участь у формуванні міжнародних оцінок стану прав людини в Україні та потреби в підтримці.

Нормативний вплив і публічна комунікація – внесок у формування глобального дискурсу про відповідальність за воєнні злочини, захист вразливих груп, а також у підтримку політичної волі міжнародних акторів продовжувати допомогу Україні.

Для України як держави, що воює і водночас прагне поглиблювати інтеграцію до європейського та глобального правового простору, діяльність Amnesty International є подвійно значущою: з одного боку, вона сприяє притягненню агресора та його представників до відповідальності; з іншого – слугує зовнішнім «індикатором» якості власної правозахисної політики та реформ.

1.2.3. Human Rights Watch (HRW) – моніторинг прав людини та звіти щодо окупованих територій

Human Rights Watch (HRW) – одна з провідних міжнародних правозахисних організацій, яка спеціалізується на документуванні порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права й адвокації притягнення винних до відповідальності. У контексті російсько-української війни HRW послідовно виступає як джерело детальної фактологічної інформації про злочини окупаційних адміністрацій та російських військ, а також як критичний спостерігач за практиками, яких дотримуються українські органи влади на визволених і прифронтових територіях. У щорічних звітах організації розділи, присвячені Україні, фіксують масштабні воєнні злочини росії, зокрема невибіркові та непропорційні удари по цивільній інфраструктурі, цілеспрямований терор в окупованих районах і «клімат страху» для місцевого населення.

Разом з Amnesty International, Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) та українськими правозахисними організаціями HRW фактично формує ядро міжнародної моніторингової мережі, на яку спираються як міжнародні судові інституції, так і держави-партнери України, ухвалюючи санкційні рішення та підтримуючи механізми відповідальності.

1. Дослідження окупованого Криму та перших років війни на Донбасі. Задовго до повномасштабного вторгнення росії HRW системно працювала з темою окупації Криму та конфлікту на сході України. У доповіді «Rights in Retreat: Abuses in Crimea» (2014) організація описала ключові тенденції «згорання прав» на півострові після його окупації: переслідування політичних опонентів, передусім кримських татар і проукраїнських активістів; тиск на незалежні медіа; нав'язування російського громадянства; вибіркове застосування російського кримінального законодавства до інакодумців. HRW кваліфікувала дії росії як порушення її обов'язків держави-окупанта щодо

захисту цивільного населення відповідно до міжнародного гуманітарного права [51].

Паралельно організація документувала порушення на території так званих «ДНР» і «ЛНР». Спільний з Amnesty International звіт «You Don't Exist: Arbitrary Detentions, Enforced Disappearances, and Torture in Eastern Ukraine» (2016) зафіксував практику тривалих, часто таємних затримань, катувань, жорстокого поводження та примусових зникнень як з боку російсько-підконтрольних збройних груп, так і з боку окремих українських підрозділів та СБУ. Цей матеріал важливий тим, що демонструє послідовний підхід HRW до фіксації порушень незалежно від сторони конфлікту, а також задає рамку для подальшого аналізу окупованих територій уже після 2022 р. [96].

2. Повномасштабне вторгнення та злочини на тимчасово окупованих територіях.

Після 24 лютого 2022 р. HRW різко наростила обсяги дослідницької роботи в Україні. Уже у квітні-травні 2022 р. були оприлюднені перші детальні звіти про злочини російських військ у щойно звільнених районах Київщини та Чернігівщини. У доповіді «Ukraine: Russian Forces' Trail of Death in Bucha» (квітень 2022) організація на основі десятків інтерв'ю, аналізу фото- та відеоматеріалів, супутникових знімків задокументувала численні випадки позасудових страт, масових убивств цивільних, катувань та жорстокого поводження в період окупації Бучі у березні 2022 р. [52]. У подальших матеріалах, зокрема у статті «Delivering Justice for War Crimes in Ukraine» (2023), HRW пов'язувала ці знахідки з необхідністю скоординованого підходу до притягнення винних до відповідальності – через поєднання українських розслідувань, діяльності Міжнародного кримінального суду та механізмів універсальної юрисдикції у третіх державах [18].

Не менш показовим є звіт «Ukraine: Torture, Disappearances in Occupied South» (липень 2022), присвячений Херсонській та Запорізькій областям. На основі свідчень місцевих мешканців HRW описала окуповані райони як «прірву страху та беззаконня», де російські сили практикують систематичні довільні

затримання, катування, інші форми нелюдського поводження та зникнення людей, яких підозрюють у проукраїнських поглядах або зв'язках з українськими структурами. Подібні патерни – фільтраційні процедури, викрадення, утримання в підвалах і «підвалах ФСБ», примусове отримання російських паспортів, тиск на родини – простежуються й у пізніших доповідях ООН та ОБСЄ, що підтверджує релевантність спостережень HRW [77].

У 2024 р. HRW підсумувала ці тенденції в оглядовому матеріалі «A Thousand Days of War in Ukraine», де наголошується, що в окупованих районах України зберігається режим, заснований на страху, масових порушеннях прав людини та безкарності російських військових і окупаційних адміністрацій [6]. У річному звіті World Report 2025 окремо підкреслюється, що поряд із триваючими обстрілами цивільної інфраструктури (зокрема енергетичної), російська влада на окупованих територіях продовжує політику придушення будь-якого інакодумства, насильницької «інтеграції» освітніх і судових систем, а також залучення місцевого населення до російських збройних сил, що суперечить нормам міжнародного гуманітарного права [94].

3. Моніторинг ситуації на звільнених територіях та в прифронтових регіонах.

HRW систематично повертається до тих самих локацій після їх деокупації, щоб документувати не лише сам факт злочинів, а й наслідки для місцевого населення – руйнування житла й інфраструктури, мінну небезпеку, проблеми з доступом до правосуддя. У матеріалі «Six Months of Russian War Crimes and Devastation in Ukraine» (серпень 2022) організація узагальнює дані про масові вбивства, катування, сексуальне насильство, довільні затримання та депортацію цивільних як елементи послідовної тактики ведення війни з боку російських сил [59].

Надалі HRW фіксує й більш «повільні» наслідки окупації, зокрема мінування територій, що ставить під загрозу життя цивільних задовго після відходу російських військ. У публічних коментарях та інтерв'ю представники

Україні, а також висловлюють занепокоєння щодо планів України вийти з Оттавської конвенції про заборону протипіхотних мін, наголошуючи, що це може підірвати глобальні стандарти захисту цивільних та створити додаткові ризики для населення на прифронтових територіях.

4. Критичний аналіз дій України: окуповані території, «колаборація» та верховенство права.

Як і у випадку з доповіддю «You Don't Exist», HRW не обмежується моніторингом порушень, вчинених росією. У грудні 2024 р. організація оприлюднила звіт «All She Did Was Help People: Flawed Anti-Collaboration Legislation in Ukraine», присвячений практиці застосування українського законодавства про колабораціонізм на звільнених територіях. На підставі інтерв'ю з суддями, адвокатами, правозахисниками та людьми, які проживали під окупацією, HRW дійшла висновку, що надто широкі та розмиті формулювання окремих статей можуть призводити до кримінального переслідування осіб, чия діяльність під окупацією фактично була спрямована на допомогу іншим, а не на підтримку російського режиму [7].

У цьому контексті HRW не ставить під сумнів право України переслідувати реальних колаборантів, але наполягає на необхідності більш чіткого розмежування між примусовою поведінкою, виживанням у умовах окупації та свідомою співпрацею з окупаційною владою. Питання правової визначеності, пропорційності покарань і гарантій справедливого судового розгляду стають, таким чином, важливою складовою загальної оцінки процесів перехідного правосуддя в Україні.

5. HRW як актор міжнародних відносин у контексті окупації. У дослідженні ролі міжнародних неурядових організацій у підтримці України важливо підкреслити, що діяльність HRW виходить далеко за межі суто «правозахисної» ніші. З одного боку, організація формує детальну доказову базу щодо злочинів окупаційних адміністрацій, яка потім використовується у роботі ООН, ОБСЄ,

Європейського Союзу, Міжнародного кримінального суду та національних органів правосуддя в Україні й інших країнах. З іншого боку, через

33

аналітичні матеріали, доповіді, брифінги для урядів та міжнародних організацій HRW впливає на зовнішню політику держав і на структуру міжнародної підтримки України – від санкційних режимів до програм технічної допомоги у сфері правосуддя.

У цьому сенсі внесок Human Rights Watch у підтримку України полягає не лише в тому, щоб «описати» ситуацію на окупованих територіях, а й у тому, щоб перекласти досвід постраждалих у мову юридичних категорій, норм і механізмів відповідальності, які є зрозумілими для міжнародних судів, урядів та міжурядових організацій. Такий тип діяльності є характерним для сучасних правозахисних МНУО й робить їх помітними акторами міжнародних відносин, особливо в умовах затяжних конфліктів і тривалих окупацій.

1.2.4. Médecins Sans Frontières (Лікарі без кордонів) – екстрена медична допомога, евакуація поранених

Міжнародна медична гуманітарна організація Médecins Sans Frontières (MSF, «Лікарі без кордонів») посідає особливе місце серед МНУО, що працюють в Україні. На відміну від правозахисних структур, які зосереджуються переважно на документуванні порушень, MSF є насамперед операційним медичним актором, що безпосередньо надає екстрену, хірургічну, терапевтичну та психосоціальну допомогу, а також здійснює медичні евакуації з прифронтових і прицільно обстрілюваних районів. Організація почала працювати в Україні ще у 1999 р., а після повномасштабного вторгнення суттєво розширила свою присутність: за даними MSF, у країні діє приблизно 20 міжнародних і понад 400 українських співробітників, які забезпечують

функціонування мобільних клінік, бригад швидкої допомоги, проєктів ранньої реабілітації та психічного здоров'я.

1. Екстрена медична допомога та підтримка лікарень.

34

Один із ключових напрямів роботи MSF – підсилення спроможності української системи охорони здоров'я в зонах інтенсивних бойових дій. У Херсоні, Донецькій, Запорізькій та інших прифронтових областях команди MSF беруть участь у сортуванні поранених (triage), надають підтримку в операційних, допомагають лікарням організовувати реагування на масові надходження поранених, забезпечують медичні донації (медикаменти, витратні матеріали, обладнання) і проводять тренінги для українських лікарів та медсестер з травматології, мас-кежуалті-менеджменту, ранньої фізичної реабілітації та психологічної підтримки. У кризовому інфо-бюлетені за лютий 2024 р. MSF прямо визначає свій мандат в Україні як «заповнення прогалин у системі охорони здоров'я», спричинених війною: мобільні бригади надають первинну медичну допомогу, консультації з психічного здоров'я, сексуальне та репродуктивне здоров'я; іншим важливим компонентом є підтримка відділень інтенсивної терапії та хірургії в лікарнях, розташованих поблизу лінії фронту [13].

2. Медичні евакуації: «флот» швидких і «лікарня на колесах». Найяскравіше специфіку MSF як медичного гуманітарного актора в Україні ілюструють проєкти медичної евакуації – автомобільної та залізничної. За офіційними даними, станом на 2023–2024 рр. MSF експлуатує в Україні флот із 18 карет швидкої допомоги, частина з яких обладнана для надання інтенсивної терапії. Ці бригади (лікарі, парамедики, водії) забирають поранених і тяжких пацієнтів із лікарень поблизу фронту та транспортують їх до медичних закладів у відносно безпечніших регіонах. З 2023 р. цими бригадами було евакуйовано понад 20 тис. пацієнтів, а за підрахунками MSF UK, за перші три роки повномасштабної війни – понад 25 тис. осіб, більше ніж половина з яких мали травми внаслідок насильства (поранення від снарядів, мін, уламків) [78].
Флагманським проєктом MSF в Україні став медичний евакуаційний потяг, який

перетворився на своєрідну «лікарню на рейках». На основі досвіду 2022 р. MSF у співпраці з українською залізницею переобладнало пасажирські вагони в медичні, включно з вагонами інтенсивної терапії. Стаття в журналі JAMA

35

Network Open за 2023 р. описує досвід роботи двох таких поїздів протягом перших восьми місяців повномасштабної війни: за цей період було здійснено 74 рейси, під час яких евакуйовано 2 481 пацієнта з 11 прифронтових міст; медіанний вік пацієнтів становив 63 роки, причому 44 % становили вразливі групи (люди літнього віку, хронічні хворі, пацієнти психіатричних закладів та дитячих інтернатів), яких неможливо було вивезти звичайним пасажирським транспортом [14].

Автори зазначають, що спочатку основну частину пацієнтів становили поранені внаслідок обстрілів, але з часом структура евакуйованих змінилася: зросла частка людей з хронічними та неургентними станами, які залишилися в зоні активних бойових дій без доступу до базової медичної допомоги. Це добре ілюструє ширший підхід MSF до евакуацій як до інструменту захисту не лише поранених, а й уразливих груп, для яких тривале перебування в зоні обстрілів означає поступову втрату можливості отримувати лікування. У 2023 р., за даними організації, медичний потяг MSF перевіз 3 808 пацієнтів за 137 рейсів, а разом з каретами швидкої допомоги було здійснено 10 542 медичні направлення.

3. Мобільні клініки та робота з громадами, відрізними від медичних послуг. Окремий вимір діяльності MSF – мобільні клініки, які працюють у сільських районах, де інфраструктура зруйнована або суттєво пошкоджена, а також у громадах, що пережили окупацію. Такі команди зазвичай складаються з лікаря, медсестри, психолога та соціального працівника. Вони виїжджають у невеликі населені пункти, де надають первинну медичну допомогу, забезпечують пацієнтів ліками від хронічних захворювань (гіпертонії, діабету, серцево судинних хвороб, епілепсії), проводять консультації з психічного здоров'я, а за потреби – скеровують людей на подальше лікування до лікарень.

За даними MSF, лише з листопада 2022 р. до лютого 2023 р. мобільні

бригади організації провели близько 11 тис. консультацій у населених пунктах Донеччини та Херсонщини, які до того перебували під російською окупацією. Значна частина пацієнтів – люди похилого віку та особи з обмеженою

36

мобільністю, які не могли самостійно дістатися до більших медичних центрів [11].

У 2023 р. масштаби цієї діяльності суттєво зросли: відповідно до вже згаданого кризового інфо-бюлетеня (лютий 2024 р.) лише в межах проєктів, що охоплювали Донеччину, Херсонщину, Запорізьку та Харківську області, мобільні клініки MSF здійснили 59 567 консультацій із первинної медичної допомоги, провели 12 724 індивідуальні консультації з психічного здоров'я (без урахування групових занять) та понад 3 800 консультацій із сексуального і репродуктивного здоров'я.

Окремі мобільні клініки працюють у транзитних центрах для внутрішньо переміщених осіб – наприклад, у Павлограді, куди прибувають евакуаційні автобуси з прифронтових районів Донеччини. Тут медики MSF поєднують невідкладну допомогу з оцінкою та супроводом хронічних хвороб, оскільки частина людей прибуває без будь-яких медичних документів і запасу ліків [44].

4. Психічне здоров'я та рання реабілітація поранених.

У міру затягування війни в діяльності MSF дедалі більшого значення набувають проєкти з психічного здоров'я та реабілітації, які виходять за межі суто «екстреної» медицини. На офіційній сторінці MSF щодо України зазначається, що організація відкрила спеціалізований центр для осіб із симптомами посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у Вінниці, де пацієнтам і членам їхніх родин пропонують індивідуальні та групові психологічні сесії, навчають технік подолання тривоги, порушень сну, емоційного оніміння тощо [95].

Паралельно MSF розвиває проєкти ранньої фізичної реабілітації для пацієнтів із тяжкими травмами, включно з ампутаціями. У Черкасах та Одесі організація підтримує реабілітаційні центри, де пацієнти після операцій

отримують поєднання фізіотерапії, медсестринського догляду та психологічної підтримки. У вже згаданих раніше даних MSF UK, у 2023–2024 рр. кількість людей, які потребують післяопераційної реабілітації після ампутацій нижніх

37

кінцівок, зросла приблизно на 10 %, а половина пацієнтів цих програм у 2024 р. мала діагноз ПТСР або депресія.

У 2023 р. MSF повідомляє також про 4 393 сесії фізіотерапії для 292 пацієнтів у межах реабілітаційних проєктів, що демонструє перехід від суто «польової» екстреної медицини до довгострокової роботи з наслідками воєнних травм.

5. Захист системи охорони здоров'я та міжнародні гуманітарні норми. З точки зору міжнародних відносин важливо, що MSF не лише «лікує та евакуює», а й послідовно артикулює питання захисту системи охорони здоров'я як об'єкта, що має особливий статус у міжнародному гуманітарному праві. У низці публікацій організація фіксує руйнування лікарень, поліклінік, аптек, обстріли карет швидкої допомоги й наголошує, що атаки на медичні заклади порушують основоположні норми Женевських конвенцій, а також резолюції Ради Безпеки ООН про захист медичних працівників у конфліктах [67]. Ці повідомлення MSF фактично доповнюють офіційні оцінки ВООЗ, Управління Верховного комісара ООН з прав людини та інших міжнародних структур щодо масштабів атак на систему охорони здоров'я в Україні й у такий спосіб впливають на формування міжнародного дискурсу про необхідність посилення захисту медичних працівників та закладів. У поєднанні з опублікованими в рецензованих журналах дослідженнями, такими як згадане вище дослідження медавакуацій потягом у JAMA Network Open, це робить MSF не лише практичним гуманітарним виконавцем, а й джерелом знань та доказів про функціонування медицини у великомасштабній війні.

Узагальнюючи, внесок Médecins Sans Frontières у підтримку України в умовах російсько-української війни можна охарактеризувати як комбінацію екстреної медичної допомоги, евакуацій, підтримки системи охорони здоров'я та довгострокової реабілітації й психосоціальної підтримки. Такий

багаторівневий підхід дозволяє MSF одночасно реагувати на негайні наслідки бойових дій і пом'якшувати довготривалі медичні та соціальні наслідки війни, що є ключовим

38

для розуміння ролі міжнародних НУО у ширшому контексті безпеки людини та гуманітарного виміру сучасних міжнародних відносин.

1.2.5. Norwegian Refugee Council (NRC) – допомога внутрішньо переміщеним особам, житло, правова підтримка

Норвезька рада у справах біженців (Norwegian Refugee Council, NRC) – один із ключових міжнародних гуманітарних акторів, що спеціалізується саме на внутрішньому переміщенні, житлі та правовому захисті людей, які були змушені покинути свої домівки. NRC працює в Україні з 2014 р., а після повномасштабного вторгнення суттєво розширила присутність: за даними Інформаційного бюлетеня організації за квітень 2025 р., в Україні діє 41 міжнародний і 328 національних співробітників, а програми організації у 2024 р. охопили 285 277 людей через різні напрями діяльності [40].

Глобально NRC спеціалізується на шести «ядрових компетенціях» – житло та поселення (shelter and settlements), засоби до існування й продовольча безпека (livelihoods and food security), інформація, консультування та правова допомога (ICLA), освіта, захист від насильства та WASH. Ці напрями структуровано відображені й в українських програмах NRC, що робить організацію важливим прикладом комплексної підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – від базових гуманітарних потреб до відновлення прав на житло та інтеграції у громади.

1. Підтримка ВПО та грошова допомога

З початку повномасштабної війни NRC послідовно орієнтується на людей, які

були змушені залишити свої домівки всередині України, а також на громади, що приймають ВПО. У згаданому раніше інформаційний бюлетень за 2024 р. зазначено, що програми у сфері засобів до існування та продовольчої безпеки

39

(включно з грошовою допомогою) охопили 161 601 людину, з яких 143 827 осіб отримали багатоцільову грошову допомогу (multi-purpose cash assistance). У відкритих комунікаціях для населення NRC використовує спеціальний сайт NeedAid (www.needaid-ua.nrc.no), через який оголошує раунди набору заявок на грошову допомогу, публікує критерії відбору та роз'яснення щодо порядку виплат.

У 2025 р. NRC офіційно повідомляла, що з 2022 р. було проведено сім раундів прийому заяв на багатоцільову грошову допомогу – один у 2022 р., один у 2023 р., два у 2024 р. та три у 2025 р., а загалом різні форми грошової підтримки отримали понад пів мільйона людей.

Грошова допомога NRC виконує не лише гуманітарну, а й соціально економічну функцію: вона дає змогу домогосподарствам покривати першочергові витрати (житло, харчі, медикаменти), запобігає накопиченню боргів і «негативним стратегіям виживання», а також підтримує локальні ринки в приймаючих громадах. Саме тому в документах гуманітарної спільноти (Плани гуманітарного реагування ООН) багатоцільова грошова допомога розглядається як базовий інструмент реагування на кризу, а NRC – як один з ключових виконавців цього підходу.

Окремим напрямом, що поєднує гуманітарну й розвиткову логіку, є підтримка релокованого бізнесу. У 2023 р. Міністерство економіки України підписало з NRC Меморандум про взаєморозуміння щодо підтримки релокованих підприємств, у межах якого NRC надає фінансову допомогу мікро, малим і середнім підприємствам, що переїхали, зокрема, до Львівської та Тернопільської областей.

2. Житло, ремонти та допомога громадам

Другий ключовий вимір діяльності NRC – житло й поселення (shelter and

settlements). В умовах масових руйнувань житла на сході та півдні країни ця сфера має особливе значення. У 2024 р. за даними Інформаційного бюлетеня організації за квітень 2025 р., програми NRC у напрямі житла охопили 37 671 людину: організація надавала екстрені набори для укриття, ваучери на

40

будівельні матеріали та товари для дому, зимові набори для посилення захисту житла, а також допомагала з легкими та середніми ремонтами будинків, пошкоджених обстрілами, і з оплатою оренди для ВПО.

Поступово NRC зміщує акцент від суто індивідуальних рішень до підтримки громадської інфраструктури. У 2024 р. організація розгорнула програми ремонту об'єктів освіти, соціальних центрів, інфраструктури для ВПО та ініціативи зі встановлення стійких енергетичних рішень для громад (сонячні панелі, модернізація систем опалення, тощо). Такі підходи прямо декларуються в описі shelter-програми у Інформаційному бюлетені та на домашній веб-сторінці NRC як перехід до компонентів раннього відновлення.

Робота NRC в житловому секторі тісно пов'язана з тематикою прав на житло, землю та майно (housing, land and property – HLP), що є однією з глобальних спеціалізацій організації. Ремонти й орендна підтримка поєднуються з правовим супроводом щодо оформлення або відновлення прав власності, доступу до державних компенсацій за зруйноване житло та врегулювання орендних відносин.

3. Правова підтримка та захист прав ВПО

Третя центральна сфера діяльності NRC – інформаційна, консультативна та правова допомога (Information, Counselling and Legal Assistance, ICLA). У 2024 р. за даними, що наведені у все тому ж Інформаційному бюлетені NRC за квітень 2025 р., у межах цього напрямку організація надала інформацію, консультування та юридичну допомогу 26 907 внутрішньо переміщеним і постраждалим від війни людям.

Правова підтримка охоплює питання:

- реєстрації статусу ВПО та доступу до соціальних виплат;

- відновлення документів, що посвідчують особу;
- житлових прав, землі та майна – оформлення/відновлення прав власності, доступ до компенсацій за зруйноване житло;
- трудових прав і доступу до послуг зайнятості;

41

- доступу до базових послуг (освіта, медицина, соціальний захист) для ВПО.

Важливу роль відіграє *цифрова платформа KOBLI* (www.ukraine.kobli.no) – онлайн-інструмент, що містить актуальну правову інформацію для ВПО та інших постраждалих осіб.

Таким чином NRC поєднує індивідуальний рівень (консультування, підготовка документів, представництво) із інституційним рівнем – посиленням спроможності українських органів та партнерських НУО до надання правової допомоги, участю в технічних робочих групах з житлових прав, землі та майна та прав ВПО.

Важливим сигналом інституційної інтеграції є підписання у 2025 р. Меморандуму про співпрацю між Представництвом NRC в Україні та Координаційним центром з надання правової допомоги, який передбачає спільні інформаційні кампанії та заходи з розширення доступу до безоплатної правової допомоги для ВПО й інших постраждалих груп.

4. Життєзабезпечення, освіта та інтеграція громад

Хоча в центрі цього підрозділу – ВПО, житло й правова підтримка, діяльність NRC в Україні має й інші важливі компоненти, які доповнюють ці напрями. У 2024 р. програми засобів до існування та продовольчої безпеки (livelihoods and food security) безпосередньо охопили 17 774 осіб, а програми освіти – 32 567 учнів і вчителів.

На освітньому напрямі NRC співпрацює з Міністерством освіти і науки України; у грудні 2024 р. було підписано окремий Меморандум про підтримку освітнього процесу, що передбачає, зокрема, ремонт пошкоджених шкіл, впровадження програм психосоціальної підтримки в освітньому середовищі та

розвиток інклюзивної освіти для дітей, постраждалих від війни [37].

У Інформаційному бюлетені за квітень 2025 р. також підкреслюється робота NRC з українськими партнерськими організаціями – «Право на захист», «Angels of Salvation», «Teach for Ukraine», «Чугуївська правозахисна група» та ін. – що

42

дозволяє не лише масштабувати допомогу, а й зміцнювати місцеву громадянську інфраструктуру.

5. Оцінка ролі NRC в контексті міжнародних відносин

З позиції міжнародні відносини - NRC є показовим прикладом міжнародної НУО, яка спеціалізується на внутрішньому переміщенні та житлових правах і поєднує гуманітарний, правозахисний і розвитковий виміри. Її внесок у підтримку України можна узагальнити так:

Гуманітарний вимір – великомасштабна грошова допомога, ремонти житла, екстрені shelter-рішення, підтримка базових послуг для ВПО. *Правовий та інституційний вимір* – розвиток системи правового захисту ВПО (ICLA, KOBLI, співпраця з системою БПД та Омбудсманом), участь у технічних групах з HLP та адвокації змін законодавства.

Соціально-економічний вимір – підтримка засобів до існування, релокованого бізнесу, освітньої системи й соціальної інфраструктури громад, що приймають ВПО.

Отже, Norwegian Refugee Council в Україні виступає не лише як постачальник гуманітарної допомоги, а як активний недержавний актор, що впливає на політику у сфері прав ВПО, житлових прав та відновлення, і таким чином відіграє важливу роль у формуванні як внутрішньої, так і зовнішньої політики України у відповідь на виклики, спричинені російсько-українською війною.

1.2.6. Save the Children – підтримка дітей, освіта в надзвичайних

Save the Children – одна з найстаріших та найвпливовіших міжнародних неурядових організацій, що спеціалізуються на захисті прав дитини. Організація працює більш ніж у 120 країнах світу, поєднуючи гуманітарне реагування,

43

розвиткові програми та адвокацію у сфері прав дитини. В Україні Save the Children була присутня ще до повномасштабного вторгнення, а з 2014 р. реалізовувала проекти у сфері освіти, захисту дітей та гуманітарної підтримки в контексті конфлікту на Донбасі, різко розширивши діяльність після 24 лютого 2022 р.

1. Масштаби гуманітарної відповіді.

В умовах повномасштабної війни Save the Children стала одним із ключових гуманітарних акторів, орієнтованих саме на потреби дітей та сімей з дітьми. За даними Української мережі за права дитини, лише у 2022 р. в Україні організація надала гуманітарну допомогу та базові послуги 802 546 особам, з яких 436 529 були дітьми; робота велася у 24 регіонах у партнерстві з 33 українськими організаціями [60].

За підсумками перших двох років повномасштабної війни Save the Children та її партнери досягли ще більшого охоплення: станом на кінець 2023 р. організація повідомляє про 2,1 млн. осіб, у тому числі понад 870 тис. дітей в Україні, а також близько 490 тис. людей (з них 297 тис. дітей) у рамках регіональної програми підтримки українських біженців у Молдові, Румунії, Литві та Польщі [61]. На глобальному рівні Save the Children оцінює, що загалом у межах «української відповіді» (в Україні та країнах регіону) було підтримано понад 3,8 млн людей, включно з більш ніж 1,47 млн. дітей.

Такий масштаб дозволяє розглядати Save the Children як один із головних інструментів міжнародної підтримки українських дітей у гуманітарному вимірі, причому діяльність організації поєднує як «класичну» допомогу (гроші, товари,

житло), так і більш складні інтервенції у сферах освіти та психічного здоров'я.

2. Грошова допомога, базові потреби та підтримка сімей.

Одним із ключових напрямів є багатофункціональна грошова та ваучерна допомога (cash & voucher assistance), яка дозволяє сім'ям самостійно визначати пріоритети витрат. У звіті Української мережі за права дитини зазначено, що протягом 2022 р. лише в Україні Save the Children надала таку підтримку понад 28 700 сім'ям на суму близько 26 млн. дол. США. За рахунок власних механізмів

44

зворотного зв'язку організація фіксує, що саме грошова допомога вважається сім'ями найбільш доречною формою підтримки, оскільки дає змогу покривати різні базові потреби – від продуктів харчування й ліків до палива.

Паралельно Save the Children забезпечує сім'ї з дітьми товарами першої необхідності. На кінець 2024 р. організація повідомляє, що в Україні та країнах регіону було роздано понад 61 000 гігієнічних наборів, тисячі комплектів для дітей, а також обладнано й підтримано десятки колективних центрів для внутрішньо переміщених осіб. Окремим напрямом є забезпечення водою, санітарією та засобами гігієни: лише в Україні для вразливих громад було доставлено близько 40 тис. гігієнічних наборів і понад 12 600 пляшок води до Херсона, а також обладнання для відновлення водогонів у низці міст.

Таким чином, грошова допомога та забезпечення базових потреб виступають «фундаментом», на якому вже вибудовуються більш спеціалізовані інтервенції у сфері захисту дітей та освіти.

3. Освіта в надзвичайних ситуаціях та цифрові навчальні простори

Війна в Україні істотно підірвала право дітей на освіту: за даними гуманітарних структур ООН, мільйони дітей втратили доступ до очного навчання, а переведення шкіл у дистанційний формат не завжди компенсує дефіцит соціалізації та якісного навчального процесу. У цій ситуації Save the Children позиціонує освіту в надзвичайних ситуаціях як одну з центральних ліній своєї діяльності.

У 2022 р. організація створила щонайменше 32 цифрові навчальні центри

(Digital Learning Centres), що забезпечують доступ до онлайн-занять, комп'ютерної техніки та безпечного освітнього середовища, з планами розширення мережі до приблизно 100 центрів по всій Україні. У подальшому, за даними кризових комунікацій організації, кількість таких центрів зросла до близько 80–90, а до кінця 2024 р. було запроваджено понад 80 цифрових освітніх просторів, обладнаних технікою та навчальними матеріалами [79].

Крім цифрових центрів, Save the Children інвестує у відновлення пошкоджених закладів освіти та облаштування укриттів у школах і дитсадках.

45

Наприклад, організація звітує про ремонт щонайменше семи шкіл та 15 шкільних укриттів, що дозволило частині дітей повернутися до офлайн-навчання, а також про підтримку шкільних бомбосховищ, де діти можуть не лише ховатися під час повітряних тривог, а й продовжувати заняття та ігрову діяльність.

У контексті міжнародних відносин важливо, що Save the Children не обмежується суто «технічною» допомогою освітній системі України, а й активно долучається до глобальних дискусій про право дітей на освіту під час конфліктів, використовуючи український кейс для адвокації збільшення фінансування освіти в надзвичайних ситуаціях на рівні донорів та міжнародних організацій.

4. Захист дітей і психосоціальна підтримка

За умов тривалого конфлікту Save the Children приділяє значну увагу психічному здоров'ю дітей та їхніх батьків. Власні оцінки організації засвідчили, що 85 % опитаних сімей в Україні потребують психосоціальної підтримки, а діти часто страждають від порушень сну, тривоги, страху виходити з укриттів. З огляду на це Save the Children послідовно поєднує гуманітарну допомогу з програмами із захисту дітей та MHPSS (Mental Health and Psychosocial Support) [12].

Уже в перші роки повномасштабної війни організація створила мережу «дружніх до дитини» просторів. У 2022 р. в Україні функціонувало щонайменше

17 таких осередків, де діти могли грати, спілкуватися та отримувати психологічну підтримку. Надалі кількість подібних просторів зростала: станом на 2024–2025 рр. Save the Children повідомляє про понад 60 дитячих та молодіжних центрів і дружніх до дитини просторів у різних регіонах України та у країнах прийому біженців.

За офіційними даними організації, лише у 2023–2024 рр. понад 34 000 осіб, включно з дітьми та батьками, отримали послуги з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки – від індивідуальних консультацій до групових занять для дітей і тренінгів для педагогів. У рамках програм захисту дітей Save the Children також підтримує «кутки безпеки» в укриттях, комплекти для ігор та творчості у бомбосховищах, мобільні психологічні команди тощо.

46

Ці заходи доповнюють ширший контекст, у якому понад 1,5 млн. дітей в Україні вважаються такими, що перебувають у групі ризику щодо розвитку посттравматичного стресового розладу та депресії; при цьому атаки на школи у 2024 р. порівняно з 2023 р. подвоїлися, а сотні тисяч дітей продовжують навчатися переважно онлайн або періодично перебувати в укриттях.

У цілому діяльність Save the Children в Україні демонструє комплексний підхід до підтримки дітей у ситуації війни: поєднання cash-програм і матеріальної допомоги, відновлення освітньої інфраструктури та розвитку цифрових навчальних просторів, створення безпечних ігрових зон і центрів, а також масштабних програм психосоціальної підтримки. Важливо, що організація працює переважно через партнерство з українськими НУО та місцевими органами влади, що відповідає сучасним підходам до локалізації гуманітарної допомоги та посилення спроможності приймаючих громад.

Досвід Save the Children є показовим прикладом того, як міжнародна НУО може одночасно виконувати гуманітарну, соціально-розвиткову та адвокаційну функції, формуючи цілісну відповідь на довготривалий збройний конфлікт і сприяючи інтеграції українського кейсу у глобальний дискурс захисту прав дитини.

1.2.7. CARE International / World Vision / ACTED – соціально економічна стабілізація, підтримка громад і засобів до існування

Окремий пласт діяльності міжнародних неурядових організацій в Україні пов'язаний не лише з безпосереднім порятунком життя, а й із соціально економічною стабілізацією постраждалих громад – підтримкою засобів до існування, відновленням місцевої економіки, розбудовою стійкості на місцевому рівні. Саме на цьому перетині гуманітарної допомоги та раннього відновлення працюють, зокрема, CARE International, World Vision та ACTED. Їхні програми

47

добре вписуються в логіку так званого гуманітарно-розвиткового «нексусу», яку просуває ООН для України, де наголошується, що допомога у сфері продовольчої безпеки та засобів до існування має одночасно реагувати на нагальні потреби і створювати основу для відновлення локальних ринків та зайнятості.

У такому контексті CARE, World Vision та ACTED виступають як недержавні актори міжнародних відносин, через які донори (уряди Канади, США, країн ЄС, міжнародні фінансові інституції) фактично реалізують свої політики підтримки України у соціально-економічному вимірі.

1. CARE International: гендерно чутлива підтримка вразливих домогосподарств.

CARE International розпочала масштабну діяльність в Україні у 2022 р., чітко задекларувавши фокус на найбільш вразливих групах – домогосподарствах, очолюваних жінками, літніх людях та осіб із інвалідністю. На офіційній сторінці CARE щодо України підкреслюється, що організація зосереджується на продовольчій допомозі, доступі до чистої води, гігієні, грошових виплатах і психосоціальній підтримці.

Важливо, що в умовах російсько-української війни асиметричність впливу

конфлікту на жінок зафіксована як у дослідженнях ООН, так і в аналітиці самої CARE. За даними аналітичних матеріалів UN Women та CARE, жінки становлять близько 61 % внутрішньо переміщених осіб, а понад половина людей, які потребують гуманітарної допомоги, – жінки й дівчата; одночасно зростає неоплачуване навантаження з догляду, ризику бідності та залучення до неформальної зайнятості [80].

На цьому тлі грошові програми CARE в Україні (multi-purpose cash assistance) мають чітко виражений гендерний фокус. На сторінках CARE Ukraine у соціальних мережах регулярно оголошується реєстрація на багатоцільову грошову допомогу за підтримки уряду Канади: розмір допомоги часто становить 3600 грн. на особу на місяць із виплатою протягом трьох місяців, тобто до 10 800

48

грн. на людину, що узгоджується з загальними параметрами мультицільової грошової допомоги, які застосовують інші агенції ООН та МНУО. У програмних документах CARE акцент робиться на тому, що грошова допомога не лише закриває нагальні потреби, а й знижує ризик негативних стратегій виживання – таких як продаж майна, відмова від медичних послуг чи освіти дітей, накопичення неформальних боргів. Гроші, витрачені в місцевих магазинах та на локальні послуги, одночасно підживлюють мікроекономіку приймаючих громад, тож грошові програми виступають і як інструмент стабілізації локальних ринків. Це відповідає ширшій концепції, яку просувають гуманітарні кластери в Україні, розглядаючи cash-допомогу як «гнучкий та гідний» формат підтримки.

Окремий вимір діяльності CARE пов'язаний із дослідженням гендерного виміру війни та адвокацією «гендерно чутливого відновлення». У 2024 р. CARE опублікувала всеукраїнський *Rapid Gender Analysis: Ukraine*, який ґрунтується на опитуванні понад 2200 респондентів і показує системну вразливість жінок на ринку праці, високий рівень тривожності, тиск традиційних гендерних ролей [53].

У підсумку CARE в Україні поєднує:

- класичні гуманітарні інструменти (грошова допомога, продуктові та гігієнічні набори, доступ до води);
- гендерно орієнтовані підходи до планування й оцінки програм; - партнерство з українськими НУО, зокрема жіночими організаціями, що працюють на місцевому рівні.

Це дозволяє розглядати CARE як актора, який одночасно закриває базові потреби й закладає основи для гендерно збалансованого відновлення, у якому жінки не тільки отримують допомогу, але й стають суб'єктами економічного життя в громадах.

2. World Vision: від гуманітарної відповіді до підтримки засобів до існування та мікрофінансування.

49

World Vision традиційно позиціонує себе як організацію, що працює «в інтересах дітей», однак у відповідь на російсько-українську війну її мандат в Україні суттєво розширився. Нині Ukraine Crisis Response (UCR) – це багатокраїнна операція організації, що охоплює Україну, Румунію, Молдову та Грузію. За даними профільних звітів, з 2022 р. UCR досягла понад 2,1–2,2 млн. людей, із них від 970 тис. до понад 1 млн. – діти [81].

На першому етапі (2022–початок 2023 р.) World Vision зосереджувалася на екстреній допомозі: продуктові та гігієнічні набори, грошова підтримка, зимування, охорона здоров'я, захист дітей, підтримка освіти в надзвичайних ситуаціях. Проте вже в оновленій стратегії UCR Phase 2 (2024–2026) наголошено на необхідності посилити компонент засобів до існування та економічного відновлення, щоб зменшити довготривалу залежність домогосподарств від гуманітарної допомоги [82].

У цьому контексті World Vision активно використовує власну мікрофінансову інституцію *VisionFund*, що працює як небанківська фінансова організація, орієнтована на малий бізнес і сільське господарство. В аналітичних матеріалах VisionFund Україна описується як fintech-рішення, спрямоване на кредитування мікро- та малих підприємств, особливо у сферах торгівлі,

дрібного виробництва та агросектору, з гнучкими умовами для людей, які втратили активи через війну.

У документах UCR наголошується, що VisionFund виступає інструментом середньо- та довгострокового відновлення: через кредити для МСП, підтримку кооперативів, створення робочих місць і збільшення доходів домогосподарств. Фактично це поєднання гуманітарної логіки (cash-допомога для найвразливіших) і розвиткової логіки (доступ до фінансування для тих, хто може перезапустити бізнес чи започаткувати новий).

Характерним прикладом такого підходу є концепція проєкту *STAR (Re)Skilling Towards Resilience*, розроблена World Vision, Helvetas та VisionFund. Проєкт спрямований на перенавчання та підвищення кваліфікації, підтримку мікробізнесу, розвиток підприємницьких навичок для ВПО та місцевого

50

населення в постраждалих регіонах. У концептуальній записці наголошується, що війна радикально змінила структуру ринку праці, тому частині людей потрібно не просто «повернутися на стару роботу», а здобути нові компетенції, які дозволять інтегруватися в трансформовану економіку [62].

Узагалі, підхід World Vision до соціально-економічної стабілізації в Україні можна схематично описати як «драбину підтримки»:

- на базовому рівні – cash-програми та натуральна допомога (продукти, ваучери, оплата оренди) для найбільш уразливих сімей з дітьми; - на наступному рівні – підтримка навчання, профорієнтації, захисту дітей, що зменшує ризик залучення неповнолітніх до ризикованих форм праці;
- на вищому рівні – мікрофінансування, підтримка МСП, проєкти на кшталт STAR, які безпосередньо спрямовані на створення робочих місць і відновлення доходів.

З точки зору міжнародних відносин, World Vision через UCR перетворюється на майданчик, де стикуються ресурси донорів, політики економічного відновлення й локальні ініціативи громад, а VisionFund – на важливий «місток» між гуманітарним сектором та фінансовими ринками.

3. ACTED: територіальний підхід, підтримка підприємництва та економічної безпеки громад

ACTED (Agency for Technical Cooperation and Development) – одна з провідних організацій, яка в Україні системно працює на перетині гуманітарної допомоги, раннього відновлення та підтримки засобів до існування. За даними Інформаційного бюлетеня організації за 2024 р., ACTED реалізує в Україні понад 20 проєктів із загальним бюджетом понад 125 млн. євро, працюючи як у прифронтових, так і у «стабілізованих» регіонах [8].

ACTED позиціонує свою роботу в Україні в рамках мандату 3ZERO (Zero Exclusion, Zero Carbon, Zero Poverty), тобто поєднує соціальну інклюзію, «зелені» рішення та боротьбу з бідністю. У програмних документах наголошується, що організація намагається не просто роздавати допомогу, а працювати «на рівні

51

територій» (area-based approach) – поєднуючи в одному районі підтримку домогосподарств, інфраструктури та місцевої економіки.

Одним із ключових напрямів є грошова допомога та екстрена підтримка засобів до існування. У партнерстві з Estonian Refugee Council (ERC) ACTED впроваджує програму багатоцільової грошової допомоги, у межах якої лише за один 12-місячний цикл планується підтримати понад 14 тис. постраждалих осіб, забезпечивши їм базові засоби до існування та створивши механізми переадресації до системи державного соціального захисту.

Найбільш показовим інструментом у сфері економічної стабілізації є багаторічний проєкт SEED (Securing Women's Economic Empowerment for Recovery and Development), що реалізується ACTED та IMPACT Initiatives за підтримки Global Affairs Canada. Із 2020 р. SEED працює в кількох областях – спочатку на Донеччині та Луганщині, а згодом розширений на Чернівецьку, Волинську, Чернігівську, Вінницьку, Одеську та Миколаївську області [63].

SEED має виразний гендерний та інклюзивний вимір: його мета – посилити економічну безпеку жінок та інших вразливих груп (літні люди, люди

передпенсійного віку, ВПО, мешканці сільських громад).

Проект поєднує:

- гранти на засоби до існування і розвиток бізнесу (малі гранти для мікропідприємництва, фермерських господарств, сімейних бізнесів); - створення та підтримку бізнес-консультаційних центрів, де жінки підприємниці можуть отримати консультації, менторство, бізнес планування;
- навчання та розвиток навичок (курси з підприємництва, фінансової грамотності, маркетингу);
- розвиток інфраструктури догляду, яка дозволяє жінкам поєднувати догляд за дітьми та економічну активність.

За даними ACTED, лише в межах проєкту SEED та споріднених ініціатив із підтримки економічного розширення прав жінок понад 80 тис. українців

52

отримали підтримку, включно з грантами, наставництвом та доступом до бізнес послуг у громадах, що постраждали від війни..

Крім того, ACTED виступає лідером *Ukraine Response Consortium*, що об'єднує ACTED, IMPACT, World Vision, CARE та значну кількість українських партнерських організацій. Консорціум надає комплексну підтримку у семи секторах – від грошової підтримки і WASH до житла, захисту та засобів до існування – і є одним із головних інструментів реалізації «територіального» підходу, коли в межах однієї громади поєднується допомога домогосподарствам, ремонт критичної інфраструктури й підтримка локального бізнесу.

У подальших планах ACTED на 2025–2026 рр. прямо декларується, що економічна безпека, доступ до навичок і джерел доходів залишатимуться ключовими пріоритетами нарівні з екстреною допомогою, а програми на кшталт SEED будуть інтенсифіковані. Це означає, що ACTED у все більшій мірі виступає як актор розвитку, а не лише постачальник гуманітарних наборів.

Узагальнюючи, діяльність CARE International, World Vision та ACTED у соціально-економічному вимірі можна розглядати як практичну реалізацію

гуманітарно-розвиткового «нексусу» в Україні:

CARE забезпечує гендерно чутливу грошову та матеріальну підтримку найбільш уразливих домогосподарств, посилюючи при цьому голос жінок у процесах відновлення й формуючи аналітичну базу для політик, орієнтованих на жінок та дівчат.

World Vision рухається від «класичної» гуманітарної відповіді до підтримки засобів до існування через мікрофінансування (*VisionFund*), проекти професійного навчання та підтримки малого бізнесу, що вбудовує українську кризу у ширші дебати про роль мікрофінансування в постконфліктному відновленні.

ACTED демонструє, як «територіальний» підхід, програми економічного розширення прав жінок (*SEED*) та підтримка підприємництва можуть стати ключовими елементами стійкості громад, доповнюючи екстрену грошову допомогу та ремонти інфраструктури.

53

Висновки до Розділу 1

У першому Розділі було окреслено теоретико-правові засади функціонування міжнародних неурядових організацій та проаналізовано їхню практичну діяльність у контексті російсько-української війни. Показано, що МНУО становлять специфічну групу недержавних акторів міжнародних відносин: з одного боку, вони є приватними інституціями, створеними на основі національного права, без міждержавного договору і суверенітету; з іншого – відіграють помітну роль у формуванні міжнародного порядку денного, виробленні норм «м'якого права», моніторингу дотримання міжнародних зобов'язань і реалізації масштабних гуманітарних та розвиткових програм. Їхня діяльність спирається на багаторівневу правову базу – від Статуту ООН, резолюцій ЕКОСОР і регіональних конвенцій до національного законодавства держав походження й перебування, а також норм міжнародного гуманітарного

права та прав людини.

Було показано, що в теоретичному вимірі міжнародні НУО доцільно розглядати як частину ширшої групи транснаціональних акторів, поруч із корпораціями, професійними асоціаціями та соціальними рухами. Їхня легітимність ґрунтується не на суверенітеті, а на експертному, мобілізаційному та сервісному потенціалі, здатності акумулювати ресурси й знання та переводити їх у конкретні інтервенції на користь постраждалих від конфлікту груп. Особливу увагу в розділі приділено унікальному статусу Міжнародного комітету Червоного Хреста як «гібридного» суб'єкта: формально – приватної асоціації швейцарського права, фактично – організації з міжнародно-правовим мандатом, закріпленим у Женевських конвенціях, що має спеціальні повноваження щодо захисту жертв війни, роботи з полоненими та зниклими безвісти.

Національний вимір правового регулювання проілюстровано на прикладі України, де діяльність іноземних і міжнародних НУО здійснюється в рамках Закону «Про громадські об'єднання» та пов'язаних підзаконних актів. Саме

54

через процедури реєстрації, звітності й дотримання вимог національного законодавства формується простір, у межах якого МНУО можуть працювати на українській території, відкривати представництва та залучати місцевих партнерів. У поєднанні з нормами міжнародного гуманітарного права це створює правове поле, що одночасно задає можливості та обмеження для гуманітарних інтервенцій, захисту прав людини й участі неурядових акторів у процесах відновлення.

У підрозділі 1.2 розкрито масштаби й структуру гуманітарної відповіді на російсько-українську війну. Повномасштабне вторгнення у 2022 р. спричинило безпрецедентну мобілізацію міжнародної гуманітарної системи: Україна стала одним із найбільших гуманітарних театрів операцій у Європі з часів Другої світової війни. У рамках кластерної системи ООН діють сотні організацій, серед яких міжнародні НУО є одними з ключових виконавців програм у сфері продовольчої безпеки, житла, WASH, захисту, охорони здоров'я, освіти та

підтримки засобів до існування. Водночас підкреслено дисбаланс між обсягами фінансування, що надходять через міжнародні організації, та порівняно малою часткою прямих ресурсів для місцевих НУО, попри декларації про «локалізацію» гуманітарної відповіді.

Аналіз діяльності окремих організацій показав різні, але взаємодоповнювані ролі МНУО у підтримці України. МКЧХ поєднує класичний гуманітарний мандат із унікальними функціями в сфері міжнародного гуманітарного права: захист цивільних, підтримка критичної інфраструктури, робота з полоненими, розшук зниклих безвісти й психосоціальна підтримка їхніх родин. Amnesty International та Human Rights Watch формують доказову базу щодо воєнних злочинів і системних порушень прав людини, впливаючи на міжнародний дискурс, санкційну політику й механізми відповідальності, водночас залишаючись об'єктом критичної рефлексії з боку українського суспільства щодо коректності окремих оцінок. Médecins Sans Frontières забезпечує екстрену медичну допомогу, медичні евакуації та ранню реабілітацію, фактично підсилюючи спроможність української системи охорони здоров'я працювати в

55

умовах великомасштабної війни. NRC спеціалізується на підтримці внутрішньо переміщених осіб, житлових рішеннях і правовій допомозі, інтегруючи гуманітарний вимір із питаннями прав на житло, землю та майно. Save the Children зосереджується на захисті дітей, освіті в надзвичайних ситуаціях і психосоціальній підтримці, працюючи як в Україні, так і в країнах, що приймають українських біженців. Нарешті, CARE, World Vision та ACTED демонструють, як гуманітарні інтервенції можуть поєднуватися із програмами соціально-економічної стабілізації, підтримки засобів до існування, мікрофінансування та гендерно чутливого відновлення громад.

Узагальнюючи, перший розділ засвідчує, що міжнародні неурядові організації в умовах російсько-української війни виступають не лише «постачальниками допомоги», а повноцінними акторами міжнародних відносин і глобального управління. Вони одночасно впливають на гуманітарну ситуацію

«на місці», на правозастосовчу практику (у тому числі через МГП і механізми притягнення до відповідальності), на формування зовнішньополітичних рішень держав-донорів і міжнародних організацій щодо України. Такий багатовимірний характер їхньої діяльності створює як значні можливості для підтримки української держави й суспільства, так і низку структурних викликів – від конкуренції за ресурси й проблем локалізації до питань координації та підзвітності. Саме ці аспекти – нормативні рамки співпраці, ефективність, обмеження та потенціал МНУО – стануть предметом подальшого аналізу в наступних розділах дипломної роботи.

56

РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ НУО У ПІДТРИМЦІ УКРАЇНИ

2.1. Основні результати гуманітарної, соціальної та правозахисної діяльності МНУО

Уже майже чотири роки повномасштабна війна в Україні лишається однією з найбільших гуманітарних криз світу, а міжнародні неурядові організації посідають у ній центральне місце. За оцінками ООН, у 2025 р. гуманітарної допомоги та захисту потребують близько 12,7 млн. людей в Україні, при цьому початковий План гуманітарних потреб і реагування передбачав охоплення 6 млн найбільш уразливих осіб на суму 2,63 млрд. дол. США, але через різке скорочення фінансування ціль було знижено до 4,8 млн. людей і 1,75 млрд. дол. [83]. У рамках цієї архітектури міжнародні НУО разом із українськими партнерами становлять переважну частку виконавців програм, фактично перетворюючись на ключовий операційний «каркас» гуманітарної відповіді.

Масштаб та інтенсивність їхньої діяльності добре ілюструє динаміка охоплення. Лише за 11 місяців 2024 р. близько 8 млн. людей в Україні отримали

принаймні один вид гуманітарної допомоги (продукти, воду, житло, медичні чи інші послуги) від приблизно 645 організацій, які працювали в межах згаданого Плану гуманітарних потреб і реагування на 2024 р.; лівова частка цих акторів – міжнародні та національні НУО.

У січні–липні 2025 р., попри загальне скорочення ресурсів, гуманітарні організації змогли надати допомогу ще 2,5 млн. людей, що становить близько 46 % від уже «урізаної» цільової групи у 4,8 млн. осіб. Це свідчить про те, що діяльність МНУО дозволяє принаймні частково стримувати поглиблення гуманітарної катастрофи, навіть коли обсяги міжнародної підтримки

57

скорочуються. Більш детальна інформація щодо наданої допомоги протягом I півріччя 2025 року наведена у інфографіці від UN OCHA (*Додаток А*). 1.

Гуманітарний вимір: базові потреби, збереження життя та зимова стійкість.

Найбільш очевидні результати діяльності міжнародних НУО проявляються у сфері базових гуманітарних потреб – їжа, житло, доступ до води, енергії, медичної допомоги. За даними сектора продовольчої безпеки, у 2025 р. майже 5 млн. людей в Україні залишаються у стані харчової небезпеки, причому найбільше постраждали десять прифронтових та прицільно обстрілюваних областей [30]. У відповідь міжнародні НУО, організовані в рамках відповідних кластерів, забезпечують не лише роздачу продуктових наборів, а й масштабні програми грошової допомоги, що дають змогу домогосподарствам самостійно обирати пріоритетні витрати. Україна у 2024 р. стала найбільшим у світі майданчиком для готівкових інтервенцій: за оцінками кластеру, обсяг лише багатофункціональної грошової допомоги становив близько 668 млн дол. США [15]. Хоча статистика ефектів таких програм різниться між регіонами, опитування домогосподарств у межах Multi-Sector Needs Assessment (MSNA) загалом фіксують покращення продовольчого споживання, можливість вчасно сплачувати оренду й купувати ліки серед тих, хто регулярно отримував грошову підтримку [38].

Важливим виміром гуманітарної роботи МНУО є забезпечення житлом і базовими послугами внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та людей, що

залишаються поблизу лінії фронту. За оцінками ООН та міжнародних фінансових інституцій, майже 13 % житлового фонду України пошкоджено або зруйновано, що торкнулося більш ніж 2,5 млн. домогосподарств; загальна потреба на відновлення й реконструкцію країни оцінюється у 524 млрд. дол. США [84]. На тлі таких масштабів міжнародні НУО фактично виконують функцію «пожежників» – через тимчасове житло, ремонт житла мінімального стандарту, підтримку колективних центрів, забезпечення генераторами, обігрівачами, будівельними матеріалами. Відчутним результатом стала

58

можливість для десятків тисяч домогосподарств пережити зиму без повної втрати опалення чи доступу до електроенергії, що особливо важливо в умовах масованих атак на енергетичну інфраструктуру.

З цією логікою пов'язаний і сезонний «зимовий» компонент допомоги. План зимової відповіді на 2025–2026 рр., який реалізують ООН та партнери, передбачає близько 270 млн. дол. США для підтримки 1,7 млн. найбільш уразливих людей: це утеплення житла, забезпечення альтернативними джерелами енергії, теплою одягу й ковдр, підтримка безперебійної роботи лікарень та пунктів незламності [31]. Значну частину цих заходів технічно виконують саме міжнародні НУО у кооперації з місцевими громадами. Хоча подібні інтервенції не долають структурних проблем житлової кризи, вони безпосередньо пов'язані зі зниженням смертності та захворюваності у холодний сезон, особливо серед людей похилого віку та осіб з інвалідністю.

2. Соціальний вимір: переміщення, засоби до існування та вразливі групи.

Соціальний вимір діяльності МНУО проявляється насамперед у роботі з переміщеним населенням та громадами, що зазнали тривалих соціально економічних втрат. Станом на 2025 р. майже 10 млн. українців залишаються вимушено переміщеними: близько 3,8 млн. – як внутрішньо переміщені особи, ще приблизно 5,6 млн. – як біженці та шукачі притулку за кордоном. Більшість із них прагнуть залишатися якнайближче до своїх домівок, що створює додатковий тиск на громади у прифронтових та прифронтових областях.

Міжнародні НУО, працюючи в логіці поєднання екстреної допомоги з

підтримкою стійкості, не лише забезпечують евакуацію, облаштування колективних центрів і орендованого житла, а й інвестують у послуги соціальної підтримки: створення просторів для дітей, психосоціальну допомогу, групи взаємодопомоги для ВПО, підтримку інтеграції у приймаючих громадах. Дані все того ж MSNA 2024–2025 показують, що близько третини домогосподарств у країні перебувають у стані «екстремальної потреби», причому найбільша концентрація поєднаних гуманітарних, медичних і «житлових» дефіцитів фіксується в прифронтових областях – Донецькій,

59

Херсонській, Запорізькій, Харківській. Опитування домогосподарств вказують на глибоке падіння доходів, широке використання «негативних стратегій виживання» (продаж майна, скорочення споживання, борги), зростання тіньової зайнятості. У відповідь міжнародні НУО розгортають програми підтримки засобів до існування – від грантів на малий бізнес та навчання новим професіям до підтримки сільськогосподарського виробництва, особливо в сільських регіонах. Хоча такі проєкти поки не можуть компенсувати масштаб руйнувань, у низці громад вони дозволили створити альтернативні джерела доходу для домогосподарств, що втратили роботу, і зменшити залежність від екстреної допомоги.

Окремий вимір результатів гуманітарної та соціальної діяльності МНУО пов'язаний із роботою з вразливими групами – людьми з інвалідністю, людьми похилого віку, жінками-одиначками, дітьми, які пережили травматичний досвід. Гендерно-вікова та інваліднісна аналітика згаданого MSNA свідчить, що саме ці групи непропорційно представлені серед домогосподарств із найвищою інтенсивністю потреб і найменшим доступом до послуг. Дослідження в колективних центрах розміщення ВПО показують, що їхні мешканці часто мають одночасно кілька взаємопов'язаних уразливостей – похилий вік, інвалідність, статус доглядальника, дуже низький дохід; при цьому колективні центри нерідко залишаються на маргінесі муніципальних політик [92].

Міжнародні НУО, реагуючи на ці виклики, запроваджують інклюзивні формати допомоги: мобільні бригади, які відвідують маломобільних людей у

сільських громадах; адаптацію укриттів і тимчасового житла з урахуванням потреб людей з інвалідністю; спеціалізовані програми підтримки опорних шкіл, що приймають велику кількість дітей-ВПО; програми догляду на дому. У співпраці з організаціями людей з інвалідністю та українськими громадами такі ініціативи не лише надають конкретні послуги, а й посилюють політичну видимість прав осіб з інвалідністю в контексті повоєнного відновлення.

3. Правозахисний вимір: захист цивільного населення та документування порушень.

60

Третій ключовий блок результатів діяльності МНУО стосується правозахисного виміру – захисту цивільного населення, моніторингу порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини, адвокації відповідальності за воєнні злочини. За даними моніторингової місії ООН з прав людини, станом на осінь 2025 р. кількість задокументованих цивільних жертв (убитих і поранених) від початку повномасштабного вторгнення перевищила п'ятдесят тисяч, при цьому у 2025 р. зафіксовано нове зростання кількості атак по енергетичній інфраструктурі, житлових кварталах та інших об'єктах, захищених міжнародним правом.

У цих умовах міжнародні правозахисні організації, а також гуманітарні НУО з мандатом у сфері захисту, виконують щонайменше три функції. По-перше, вони здійснюють системний моніторинг та документування порушень – через польові місії, інтерв'ю з потерпілими, аналіз супутникових даних, збір відкритих джерел. Зібрана інформація використовується в доповідях ООН, матеріалах для міжнародних судів, національних розслідуваннях. По-друге, МНУО забезпечують безпосередню правову допомогу постраждалим: консультації щодо фіксації збитків, доступу до компенсаційних механізмів, представництво у справах про воєнні злочини, підтримку жертв катувань і незаконного позбавлення волі. По-третє, вони займаються адвокацією – як на національному, так і на міжнародному рівнях – щодо посилення санкцій, створення спеціальних трибуналів, розширення мандатів моніторингових механізмів, тобто трансформують індивідуальні історії постраждалих у

структурні політичні рішення.

Окремим полем є діяльність у рамках Кластеру захисту (Protection Cluster). За оцінками Єврокомісії, у 2025 р. близько 12,7 млн. людей в Україні потребують різних видів захисної підтримки (від правової допомоги до психологічної та гендерно чутливої), з них понад 3,2 млн. – діти. Кластер ставить за мету охопити спеціалізованими захисними послугами близько 4,8 млн. осіб, координуючи роботу як міжнародних, так і українських НУО. Більш детальна інформація щодо

61

оперативного реагування станом на III квартал 2025 року наведена у Інформаційному бюлетені УВКБ ООН від 13 жовтня 2025р. *(Додаток Б)*. У 2025 р. зафіксовано зростання потреб у послугах у сфері протидії гендерно зумовленому насильству: за даними аналітичного оновлення, щонайменше 2,4 млн. людей, переважно жінки та дівчата, потребують доступу до профільних сервісів, у тому числі кризових кімнат, притулків, гарячих ліній та довгострокового кейс-менеджменту [45]. Значну частину цих послуг надають саме міжнародні НУО у партнерстві з українськими жіночими і правозахисними організаціями, компенсуючи прогалини у спроможності державних соціальних служб.

Не менш важливим напрямом є протимінна діяльність та попередження ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними залишками війни. Станом на середину 2025 р., за оцінками уряду України, близько 23 % території країни забруднено вибухонебезпечними предметами, а в зоні ризику перебуває понад 5,4 млн. людей. Міжнародні НУО відіграють ключову роль у інформуванні населення про мінну небезпеку, проведенні навчальних сесій у школах та громадах, підтримці системи маркування небезпечних територій, а також у наданні реабілітаційних послуг постраждалим. Результатом цієї діяльності є не лише зменшення кількості нещасних випадків, а й формування «культури безпеки» у громадах, що тривалий час живуть у зоні бойових дій.

4. Якість, підзвітність і обмеження результатів на тлі глобального дефіциту ресурсів.

Оцінюючи результати діяльності МНУО, важливо враховувати не лише кількісні показники охоплення, а й зміни у якості програм. Останні редакції Плану гуманітарного реагування для України роблять особливий акцент на «accountable, inclusive and quality programming» – підзвітності населенню, інклюзивності та якості програм. Це означає системніше впровадження механізмів зворотного зв'язку з бенефіціарами, участь громад у плануванні проєктів, інтеграцію стандартів захисту від сексуальної експлуатації й зловживань, посилення гендерного та інваліднісного мейнстримінгу. У

62

практичному вимірі це проявляється у створенні «гарячих ліній», скриньок для скарг, громадських консультацій, перегляді програм із урахуванням зібраних відгуків. Для низки міжнародних НУО це стало умовою збереження доступу до фінансування від провідних донорів.

Водночас результати діяльності МНУО неможливо відривати від контексту різкого скорочення глобального гуманітарного фінансування. Глобальний Гуманітарний огляд (Global Humanitarian Overview) на 2025 р. фіксує безпрецедентну «гіперпріоритизацію» – через брак ресурсів гуманітарна система змушена орієнтуватися лише на приблизно 38 % людей у світі, які потребують допомоги [28]. Україна відчуває цю тенденцію безпосередньо: недофінансування Плану гуманітарного реагування, скорочення програм грошової допомоги для ВПО й біженців, згортання окремих захисних та інклюзивних проєктів. Значна частина міжнародних НУО змушена переходити від «максимального» до «мінімально прийнятного» пакета послуг, концентруючи зусилля на тих категоріях населення, чия вразливість визнана критичною.

У підсумку можна констатувати, що гуманітарна, соціальна та правозахисна діяльність міжнародних неурядових організацій в Україні дала відчутні результати, які вимірюються не лише кількістю розданих наборів чи підписаних звітів. Йдеться про часткову стабілізацію повсякденного життя мільйонів людей, які отримали життєво необхідну підтримку; про збереження доступу до базових послуг у громадах, де державна інфраструктура не

справляється; про документування порушень і адвокацію відповідальності, без яких неможливі ні справедливий мир, ні стійке відновлення. Водночас ці результати мають «оборонний» характер: вони радше попереджають подальшу деградацію соціально-гуманітарної ситуації, ніж радикально її змінюють. Це означає, що оцінка ефективності МНУО в українському контексті неминуче повинна враховувати як їхню здатність зменшувати людські страждання тут і зараз, так і системні обмеження, пов'язані з дефіцитом ресурсів, політичними умовами та загальними рамками глобальної гуманітарної системи. Саме аналіз цих

63

взаємозв'язків з іншими акторами та структурних проблем стане предметом наступних підрозділів другого розділу.

2.2. Взаємодія МНУО з іншими міжнародними організаціями, державами, місцевими громадами, волонтерським сектором і медіа

Гуманітарна діяльність міжнародних неурядових організацій в Україні розгортається не ізольовано, а в густій мережі взаємодій із міжурядовими структурами, державними інституціями, місцевим самоврядуванням, волонтерським сектором і медіа. Саме ця мережевість значною мірою визначає масштаб і якість результатів, описаних у попередньому підрозділі. За оцінками ООН, у 2024 р. понад 660 гуманітарних організацій – міжнародних та національних – надали допомогу приблизно 8,4. млн людей у межах Плану гуманітарних потреб та реагування для України, причому координація здійснювалася через спільну архітектуру кластерів та Гуманітарної країнової команди (Humanitarian Country Team, НСТ). Вже у 2025 р. локальні та національні організації становлять близько 71 % партнерів Плану гуманітарних потреб, що підкреслює зміщення акценту до «локалізації» відповіді й посилює значення взаємодії між МНУО та українськими акторами.

1. Співпраця з системою ООН та іншими міжнародними організаціями. Ключовою рамкою для взаємодії МНУО з міжурядовими структурами є гуманітарна система ООН. Офіс ООН з координації гуманітарних питань (ОСНА) консолідує План гуманітарних потреб та реагування від імені Гуманітарної країнової команди і партнерів, забезпечуючи спільне розуміння впливу війни, пріоритетів допомоги та ролей різних організацій. У межах кластерного підходу агенції ООН (UNHCR, UNICEF, WFP, WHO, UNFPA, тощо) виконують функції координаторів або співкоординаторів кластерів (захист, освіта, WASH, охорона здоров'я, житло, CCCM, гендерно зумовлене насильство), тоді як МНУО виступають основними операційними провайдерами послуг.

У практичному вимірі це означає, що більшість великих МНУО в Україні постійно залучені до кластерних нарад на національному, обласному й дедалі частіше – на субрегіональному рівнях. У 2025 р. План гуманітарних потреб та реагування прямо передбачає посилення міжкластерної координації та розвиток територіально орієнтованих механізмів у «гарячих» областях, аби краще узгоджувати роботу різних секторів у конкретних громадах. Участь МНУО в цих процесах дає змогу впливати на формулювання пріоритетів (наприклад, щодо зимової підтримки, евакуацій чи протимінної діяльності) та водночас накладає зобов'язання діяти в межах узгоджених стандартів, показників та процедур моніторингу.

Важливим елементом взаємодії з ООН і міжнародними організаціями є розвиток підходів «підзвітності постраждалому населенню» (Accountability to Affected People, AAP). Документи UNFPA та інших агенцій підкреслюють, що AAP має перетворювати отримувачів допомоги з пасивних «бенефіціарів» на суб'єктів, здатних впливати на рішення про дизайн програм, а також надавати зворотний зв'язок і скарги [9]. У практиці МНУО це виражається у спільному з ООН впровадженні гарячих ліній, консультацій із громадами, а також у зростаючій ролі спільних оцінок потреб, де міжнародні структури забезпечують методологію й платформу, а МНУО – польову роботу та аналіз.

Координація не обмежується лише гуманітарним рівнем. Перехідні рамки ООН для України на 2023–2024 рр. прописують зв'язок між гуманітарною допомогою, раннім відновленням і розвитком, наголошуючи на партнерствах з МНУО у сферах відновлення критичної інфраструктури, підтримки засобів до існування та інституційної спроможності держави. У цій логіці МНУО виступають «мостом» між гуманітарними агенціями ООН і міжнародними фінансовими інституціями, які фінансують масштабні програми відбудови.

2. Взаємодія з державами: уряд України та донорські країни

65

Другий рівень взаємодії пов'язаний із відносинами МНУО з державами – як із урядом України, так і з урядами країн-донорів. На національному рівні ще з перших років війни було сформовано систему координації між урядовими структурами та гуманітарною спільнотою; після 2022 р. вона постійно модернізується. У 2025 р. при Офісі Президента України запрацювала нова координаційна платформа з гуманітарних питань, покликана посилити узгодження між державою, донорами й гуманітарними організаціями, зокрема щодо підготовки до зимового періоду [3]. Наявність такого майданчику змінює позицію МНУО: вони дедалі більше працюють не «обабіч» державної політики, а всередині складної системи, де уряд одночасно є регулятором, партнером і бенефіціаром їхніх програм.

На рівні секторних міністерств (соціальної політики, охорони здоров'я, освіти, з питань реінтеграції, ветеранів тощо) МНУО виступають ключовими партнерами для реалізації державних стратегій у сфері ВПО, соціального захисту, інтеграції ветеранів, протидії гендерно зумовленому насильству. Більшість профільних міністерств включені до кластерних механізмів як співголови або члени стратегічних груп, а МНУО забезпечують операційне втілення погоджених пріоритетів «на місцях» – в громадах, колективних центрах, прифронтових районах.

У відносинах з державами-донорами МНУО часто виступають головними каналами реалізації двосторонньої та багатосторонньої допомоги. Наприклад, гуманітарні пакети ЄС для України у 2025 р. (140 млн. євро лише на гуманітарні

потреби в Україні) спрямовуються через партнерські механізми з агенціями ООН і МНУО, які реалізують програми з забезпечення продуктами, житлом, водою, опаленням [22]. Іншою формою взаємодії є багатодонорські фонди, такі як Ukraine Humanitarian Fund (UHF), де донорські країни акумулюють внески, а МНУО (поряд із національними організаціями) отримують гранти для реалізації конкретних проєктів. За даними річного звіту UHF за 2024 р., провідну роль у доставці допомоги понад восьми мільйонам постраждалих відігравали саме

66

національні НУО та місцеві волонтерські групи, які часто виступали партнерами або субреципієнтами міжнародних організацій [85].

Водночас скорочення глобального фінансування змушує МНУО адаптувати свою взаємодію з донорами: переходити до більш «стислих» програм, демонструвати кращу підзвітність і результативність, шукати синергії з державними програмами відновлення, щоб уникати дублювання. Це посилює залежність МНУО від політичних пріоритетів донорів і урядів, але й створює вікно можливостей для просування стандартів прав людини, гендерної рівності, інклюзії в офіційні політики.

3. Партнерства з місцевими громадами та органами місцевого самоврядування.

На рівні місцевих громад взаємодія МНУО має, по суті, «щоденний» характер. Територіальні громади забезпечують доступ до населення, виділяють приміщення під гуманітарні хаби, спільно з організаціями й волонтерами формують списки вразливих домогосподарств, беруть участь у розробці місцевих стратегій інтеграції ВПО й ветеранів. Згідно з Планом гуманітарних потреб та реагування на 2025 р., саме локальні й національні організації вважаються «опорою» гуманітарної відповіді: вони становлять 71 % партнерів плану й доставляють значну частину допомоги безпосередньо громадам.

При цьому локалізація співпраці не обмежується формальними меморандумами. Прикладом є ініціативи типу проєкту DanChurchAid (DCA) «Empowering local partners in war-affected communities across Ukraine», де

міжнародна організація передає частину функцій планування й прийняття рішень українським партнерам – таким як «Українська освітня платформа» – й самим громадам через групові грошові трансфери (Group Cash Transfers) [23]. У межах цих програм громади самостійно визначають пріоритети (від підтримки шелтерів до локальних ініціатив з інтеграції ВПО), а МНУО фокусуються на тренінгах, менторстві та контролі якості.

Водночас дослідження з локалізації гуманітарної допомоги в Україні за 2024 р. фіксують, що лише близько чверті міжнародних організацій системно

67

оцінюють спроможність своїх локальних партнерів і працюють над її розвитком [10]. Попри домінування українських НУО та громад у реалізації програм, безпосередньо до них, за наявними оцінками, надходить набагато менше ніж 1 % глобальних гуманітарних внесків, тоді як решта проходить через посередників – агенції ООН і великі МНУО. Це створює асиметрію влади у партнерствах: громади та місцеві організації несуть значну частину операційної відповідальності й репутаційних ризиків, але мають обмежений вплив на стратегічні рішення й розподіл ресурсів.

4. Взаємодія з волонтерським сектором.

Український волонтерський рух став одним із найпомітніших феноменів у відповідь на російську агресію. Дослідження Панькової та Касперовича показують дві «хвилі» активізації волонтерства – 2014–2016 рр. (Донбас) і після 24 лютого 2022 р., коли масштаби мобілізації набули по-справжньому загальнонаціонального характеру [46]. За даними опитувань, оприлюднених у 2024 р., близько 71 % населення України були залучені до тих чи інших форм волонтерської активності після початку повномасштабної війни, а обсяги приватних пожертв лише у 2024 р. сягнули приблизно 40 млрд. грн. [93].

Паралельно зростає рівень суспільної довіри до волонтерів і громадських організацій. Дослідження ISAR «Єднання» та Київського міжнародного інституту соціології засвідчує, що наприкінці 2023 р. 84 % опитаних довіряли волонтерам і 61 % – громадським організаціям; майже половина респондентів

вважає, що НУО ефективніше вирішують соціальні проблеми, ніж держава чи бізнес. Таким чином, МНУО опиняються у ситуації, коли співпраця з волонтерськими ініціативами не лише підвищує ефективність «доставки» допомоги, але й дає додаткову легітимність у очах населення.

На практиці ця взаємодія набуває різних форм: від неформальних домовленостей про спільне використання складів, транспортних ресурсів і волонтерських мереж до формалізованих партнерств, коли волонтерські організації стають субреципієнтами грантів МНУО або отримують підтримку на інституційний розвиток. Звіт Ukraine Humanitarian Fund за 2024 р. прямо

68

наголошує на ключовій ролі національних НУО та місцевих волонтерських груп у доставці допомоги, профінансованої через фонд. Водночас дослідження взаємодії між добровольчим рухом і державою, як-от робота Дворянин і Волошина щодо висвітлення цієї теми в українських медіа, відзначають і конфліктний вимір – напруженість навколо розподілу ресурсів, конкуренцію за суспільну довіру та спроби бюрократизувати волонтерські ініціативи [1].

Для МНУО це означає необхідність балансувати між використанням колосального потенціалу волонтерського сектору й уникненням «колонізації» спонтанних низових ініціатив надмірними процедурами, вимогами до звітності чи брендингом донорів. Там, де вдається вибудувати горизонтальні, партнерські стосунки – із повагою до автономії волонтерських груп і спільним виробленням рішень – ефективність програм та рівень довіри до них помітно зростають.

5. Взаємодія з медіа та інформаційним простором.

Медіа – ще один важливий, але часто недооцінений вимір взаємодії МНУО. Для міжнародних організацій український і міжнародний медіапростір є одночасно каналом комунікації з донорами, інструментом адвокації й механізмом підзвітності суспільству. Українські дослідження соціальної згуртованості, зокрема аналітична доповідь громадської мережі ОПОРИ за 2025 р., фіксують поєднання «сліпих зон» і позитивних практик: з одного боку, проблеми українців за кордоном мало висвітлюються, з іншого – існують

приклади систематичної співпраці українських журналістів і НУО за кордоном у висвітленні масштабних акцій солідарності, зборів коштів, гуманітарних ініціатив [64].

Для МНУО взаємодія з медіа в Україні має кілька рівнів. На національному рівні йдеться про участь у публічних дискусіях щодо реформ системи соцзахисту, ветеранської політики, відбудови – через експертні коментарі, пресконференції, спільні з аналітичними центрами дослідження. На локальному рівні – про співпрацю з регіональними та громадськими медіа, які висвітлюють історії бенефіціарів, показують роботу польових команд, а водночас можуть критикувати недоліки програм. У міжнародному медіапросторі МНУО нерідко

69

виступають посередниками між українськими громадами й західними аудиторіями, надаючи журналістам доступ до об'єктів, даних і кейсів, що формують ставлення суспільств донорських країн до подальшої підтримки України.

Разом із тим, інформаційний вимір створює і додаткові ризики. Перенасичення медіапростору історіями страждань може призводити до «втоми від співчуття» у міжнародної аудиторії; політизація українських медіа часом ускладнює сприйняття МНУО як нейтральних гуманітарних акторів. Для зниження цих ризиків гуманітарні організації дедалі частіше інвестують у власні комунікаційні стратегії, етичні стандарти збору й використання історій бенефіціарів, партнерства з незалежними медіа й фактчекінговими ініціативами.

Отже, взаємодія МНУО з іншими міжнародними організаціями, державами, місцевими громадами, волонтерським сектором і медіа в українських умовах має багаторівневий і водночас суперечливий характер. З одного боку, кластерна система, платформи координації з урядом, партнерства з громадами й волонтерськими мережами істотно підвищують охоплення й якість гуманітарної відповіді; високий рівень довіри до волонтерів і НУО створює потужний соціальний капітал для реалізації проєктів. З іншого – нерівність доступу до ресурсів між міжнародними й локальними акторами, політичні пріоритети донорів, інституційна слабкість частини органів влади та інформаційні виклики

зумовлюють складні конфігурації влади, інтересів і відповідальності.

2.3. Проблеми, виклики та критика діяльності міжнародних НУО в Україні

Попри відчутний внесок міжнародних неурядових організацій у пом'якшення гуманітарних наслідків російсько-української війни, їх діяльність в Україні супроводжується низкою системних проблем і предметом доволі

70

гострої критики з боку українського громадянського суспільства, експертної спільноти та самих донорів. Оцінки численних досліджень і моніторингових звітів дозволяють виділити кілька ключових блоків проблем: дефіцит локалізації та асиметрія ресурсів, координаційні й бюрократичні бар'єри, обмежена підзвітність і участь отримувачів допомоги, загрози у сфері захисту від сексуальної експлуатації та зловживань, а також питання довгострокової сталості та «паралельності» гуманітарних систем.

1. Дефіцит локалізації та асиметрія ресурсів.

Одним із найчастіше артикульованих зауважень до діяльності міжнародних НУО є невідповідність між реальним лідерством українських громадських ініціатив «на землі» та тим, як розподіляються ресурси й приймаються стратегічні рішення. За даними тематичного звіту ACAPS, кількість національних гуманітарних НУО в Україні зросла з приблизно 150 до повномасштабного вторгнення до 458 у 2023 р., а також понад 1 700 волонтерських та релігійних груп, які стали головними провайдерами допомоги в країні [47]. Водночас, за опитуваннями цих організацій, саме процес «локалізації» – передання повноважень і ресурсів місцевим акторам – залишається найбільш проблемною ділянкою взаємодії з міжнародними партнерами.

Згаданий раніше Річний звіт Refugees International щодо локалізації гуманітарної відповіді в Україні за 2024 р. показує, що лише двоє з шести опитаних донорів змогли надати пряме фінансування українським та іншим локальним НУО у 2023 р. – загалом 12,8 млн. дол. США з понад 2 млрд. доларів, виділених на українську гуманітарну відповідь, тобто приблизно 0,6 % загального обсягу. Станом на жовтень 2024 р. частка прямих трансферів до локальних та національних НУО становила близько 0,8 % від 9,95 млрд. дол. гуманітарної допомоги, зафіксованої у системі FTS. Це різко контрастує із зобов'язанням «Великої Угоди» спрямовувати щонайменше 25 % гуманітарного фінансування безпосередньо локальним і національним відповідальним структурам.

71

Економічні оцінки також свідчать, що недолокалізація має не лише політичний чи етичний, а й суто ресурсний вимір. Аналітичне дослідження «Passing the Buck: The Economics of Localizing Aid in Ukraine», узагальнене українським аналітичним центром у 2025 р., показало, що програми, реалізовані місцевими організаціями, у середньому на 15,5% більш рентабельні порівняно з інтернаціональними посередниками. За розрахунками авторів, якби 25 % загального фінансування для України (6,6 млрд. дол. на 2024 р.) було спрямовано безпосередньо локальним акторам, це дозволило б зекономити приблизно 256 млн. дол. протягом двох років [36].

На цьому тлі українські НУО й волонтерські мережі критикують міжнародних партнерів за «субпідрядну» модель співпраці, коли національні структури виконують найбільш ризиковану та ресурсомістку роботу на передовій, але при цьому отримують мінімальну частку бюджету, обмежений доступ до стратегічних дискусій і практично не представлені в координаційних та дорадчих органах. Як зазначається у звітах ACAPS та Refugees International, донори рідко закріплюють у формальних правилах принципи справедливого партнерства та мінімальні частки бюджетів, які мають передаватися українським виконавцям; натомість зберігаються складні англомовні процедури, високі адміністративні вимоги й відсутність системної підтримки інституційної

спроможності локальних структур. Це посилює відчуття нерівності та породжує у частини українських акторів сприйняття міжнародних НУО як нових «централізованих бюрократій», що контролюють потоки ресурсів.

2. Координаційні бар'єри, бюрократизація та «дірки» в охопленні. Інший блок критики стосується того, наскільки міжнародна гуманітарна система, включно з НУО, спроможна адаптуватися до високої динамічності війни та децентралізованої моделі врядування в Україні. Численні дослідження підкреслюють, що попри безпрецедентні масштаби мобілізації ресурсів, частина постраждалого населення або залишається поза допомогою, або отримує її із затримками та в формі, яка не відповідає реальним потребам.

72

За підрахунками українських аналітичних центрів, за перші два роки повномасштабної війни гуманітарну допомогу від державних і міжнародних організацій отримали понад 13 млн. українців. Водночас дослідження Ground Truth Solutions, проведене у 2022–2023 рр. на основі понад 4 000 телефонних опитувань по всій країні, показало парадоксальну картину: більшість респондентів вважають, що отримана допомога загалом покриває їхні найнагальніші потреби; однак щодо більшості інших параметрів (інформованість, консультування щодо потреб, прозорість) переважають нейтральні або негативні оцінки. Особливо показовим є розрив між очікуваннями та реальністю: 59 % опитаних вважали важливою інформацію про те, як саме гуманітарні організації витрачають гроші, але лише 7 % відчували себе поінформованими про це; при цьому частка людей, які вказують на зростання своїх потреб, збільшилася з 51 % до 56 % між двома хвилями опитування [33].

На мікрорівні це проявляється у численних історіях про затримки в постачанні, поставки товарів із майже вичерпаним терміном придатності, або стандартних «продуктових наборів», які не враховують конкретних медичних, житлових чи психосоціальних потреб у певних громадах. Журналістське розслідування The New Humanitarian, базоване на інтерв'ю з українськими НУО та міжнародними експертами, підкреслює, що жорсткі донорські дедлайни й

орієнтація на «показники охоплення» часто змушують міжнародні організації обирати швидші, але менш релевантні до контексту форми допомоги – масові роздачі стандартних пакунків, замість більш гнучких інструментів, як-от грошова допомога чи цільова підтримка житла й медицини [43].

Крім того, існує проблема складної й фрагментованої координації. У міжвідомчих оцінках гуманітарної відповіді наголошується, що традиційні структури координації, побудовані на базі кластерного підходу, не завжди відповідають реаліям української децентралізації та сильного місцевого самоврядування; місцеві НУО та громади часто залучаються радше як виконавці, ніж як рівноправні партнери у визначенні пріоритетів. Це призводить до

73

надлишкового перекривання проєктів у відносно безпечних і доступних регіонах та недостатньої присутності у віддалених сільських громадах і прифронтових районах, де ризики вищі, а логістика складніша.

3. Обмежена підзвітність, участь населення та довіра.

Попри декларативну відданість стандартам «підзвітності перед постраждалим населенням» (Accountability to Affected Populations), практика показує, що механізми зворотного зв'язку й участі людей у прийнятті рішень залишаються слабкою ланкою діяльності міжнародних НУО.

У згаданому дослідженні Ground Truth Solutions респонденти системно вказували на нестачу інформації: значна частина людей не знає, які саме організації працюють у їхній громаді, якими критеріями відбору користуються гуманітарні актори, як подати скаргу чи пропозицію. Місцеві партнери, у свою чергу, скаржаться на складність грантових процедур, відсутність прозорості щодо причин відмови у фінансуванні та потребу витратити непропорційно багато часу на звітність англійською мовою, замість роботи з громадами.

Показовою є ситуація у сфері захисту від сексуальної експлуатації та зловживань (PSEA). Дослідження Ground Truth Solutions 2024 р. про сприйняття сексуальної експлуатації та зловживань у контексті гуманітарної допомоги в

Україні засвідчило, що хоча більшість опитаних вважають такі випадки серйозним злочином, лише 7 % отримувачів допомоги заявили, що взагалі отримували від гуманітарних організацій якусь інформацію про механізми захисту від сексуальної експлуатації та зловживань та канали повідомлення про такі інциденти. Близько 55 % респондентів сказали, що знають, куди звернутися у випадку сексуального насильства, але далеко не завжди пов'язують це саме з гуманітарними структурами. При цьому з червня 2022 р. через міжвідомчий механізм ООН було офіційно зареєстровано лише чотири випадки сексуальної експлуатації та зловживань, що, на думку авторів, швидше вказує на недовіру до процедур та страх наслідків, ніж на відсутність проблем [32].

Як свідчать фокус-групи з працівниками гуманітарних організацій, описані у тому ж дослідженні, частина співробітників не до кінця розуміє внутрішні

74

процедури розгляду таких скарг, сумнівається у їх конфіденційності та побоюється, що відкритість у фіксації випадків може призвести до «репутаційних ризиків» і втрати фінансування. Це породжує критику на адресу міжнародних НУО щодо переваги «звітності перед донорами» над реальним пріоритетом безпеки постраждалих та створює ризик формального, «галочкового» підходу до заходів з PSEA.

4. Залежність від донорських пріоритетів, сталий розвиток і «паралельні системи».

Ще один важливий аспект критики – це надмірна залежність діяльності міжнародних НУО від змінних політичних та бюджетних пріоритетів донорів. Глобальні огляди гуманітарного фінансування фіксують скорочення міжнародної допомоги у 2024 р. приблизно на 11 % (майже на 5 млрд. дол.) порівняно з попереднім роком [29]. Щодо України, за даними того ж звіту Refugees International, частина великих донорів уже у 2024 р. очікує до 60 % скорочення своїх гуманітарних бюджетів для українського напрямку порівняно з 2023 р., тоді як План гуманітарного реагування на 2024 р. станом на жовтень був профінансований менш ніж наполовину від запитаних 3,11 млрд доларів.

У таких умовах діяльність багатьох міжнародних НУО набуває виразно «проектного» характеру: запускаються великі програми з інтенсивним набором персоналу й гучною комунікацією, але вже через рік-півтора – на тлі зміни політичних пріоритетів або появи інших глобальних криз – ці програми згорталися або суттєво скорочувалися. Для українських громад це означає нестабільність послуг, «розкручені» очікування та фрагментарність підтримки, особливо в сферах, де потрібна довготривала робота – реабілітація ветеранів, підтримка людей з інвалідністю, розвиток інклюзивних освітніх практик тощо.

Українські дослідження громадянського суспільства звертають увагу і на інший бік цієї залежності. Соціологічне дослідження Ednannia показало, що довіра до волонтерів і громадських організацій залишається однією з найвищих серед суспільних інститутів, але водночас частина респондентів стурбована тим, що окремі НУО приділяють більше уваги залученню донорських ресурсів, ніж

75

системному вирішенню соціальних проблем [16]. Це живить дискусію про ризики «донорозалежності» й «проектизації», коли логіка короткострокових грантів визначає пріоритети допомоги більше, ніж реальні довготривалі потреби громад.

Крім того, дослідники й експерти наголошують на ризику формування «паралельних систем» – коли міжнародні НУО, маючи значно більші ресурси, фактично дублюють або підміняють функції державних і муніципальних служб, замість того щоб посилювати їхню спроможність. Міжвідомчі оцінки гуманітарної відповіді наполягають на необхідності переорієнтації системи на пріоритет національного лідерства, інтеграцію програм у вже існуючі системи соціального захисту й управління на рівні громад та уникнення довгострокового створення альтернативних структур, які зникнуть разом із фінансуванням.

5. Нормативні дилеми: нейтральність, «винятковість» України та роль міжнародних НУО.

Особливий пласт критики пов'язаний не стільки з технічною ефективністю програм, скільки з нормативним та ціннісним виміром діяльності міжнародних

НУО в Україні. З одного боку, війна спричинила безпрецедентну «хвилю солідарності» західних урядів і суспільств з Україною; з іншого – поставила під сумнів традиційні тлумачення гуманітарної нейтральності й безсторонності.

Аналітичний звіт Humanitarian Policy Group про «наративи» навколо гуманітарної відповіді в Україні показує, що міжнародні гуманітарні організації опинилися «між двох вогнів»: з одного боку – загальнонаціональна мобілізація українського суспільства, включно з громадськими організаціями, у підтримку опору агресії; з іншого – суворі вимоги донорів та глобальних інституцій дотримуватися формальної нейтральності та відмежування від будь-якої підтримки військових структур [41]. Для багатьох локальних акторів така нейтральність сприймається не як етичний принцип, а як бюрократична вимога, яка не завжди узгоджується з відчуттям справедливості.

Той самий звіт звертає увагу на так званий «наратив винятковості» – ідею, що війна в Україні є «особливою» кризою, яка виправдовує безпрецедентні

76

обсяги допомоги й політичної підтримки. З одного боку, це сприяло мобілізації ресурсів; з іншого – поставило питання про подвійні стандарти щодо біженців та постраждалих в інших конфліктах, а також про те, чи не відтворює гуманітарна система приховані расові й постколоніальні стереотипи, коли українське громадянське суспільство змальовується як «винятково активне», замість того щоб визнати ширшу глобальну тенденцію локально очолюваних гуманітарних відповідей.

У самій Україні це виливається у певну амбівалентність ставлення до міжнародних НУО. З одного боку, вони сприймаються як важливі партнери, що привносять ресурси, експертизу та політичну вагу; з іншого – як структури, які нерідко закріплюють асиметрію влади, задають рамки «правильного» дискурсу про війну й відбудову, а інколи – несвідомо посилюють стигму щодо «вразливих» груп або регіонів, що вважаються «менш видимими» чи «менш пріоритетними».

Узагальнюючи, критика діяльності міжнародних НУО в Україні не заперечує їхнього внеску, але вказує на структурні дисбаланси самої гуманітарної системи – дефіцит реальної локалізації, складні бюрократичні й координаційні механізми,

недостатню підзвітність перед постраждалими, ризики формалізму в питаннях захисту від зловживань, залежність від мінливих донорських циклів і невирішені нормативні дилеми щодо нейтральності й солідарності. Саме ці проблеми стають відправною точкою для пошуку нових моделей співпраці між міжнародними НУО, українським громадянським суспільством та державою, що буде проаналізовано у подальших підрозділах дипломної роботи.

Висновки до Розділу 2

Проведений у другому розділі аналіз дає змогу стверджувати, що міжнародні неурядові організації стали одним із ключових опорних елементів гуманітарної відповіді на повномасштабну російсько-українську війну. Їхня діяльність охоплює широкий спектр напрямів – від екстреного порятунку життя

77

та забезпечення базових потреб до підтримки засобів до існування, захисту прав людини й документування воєнних злочинів. За своїм змістом і масштабом така активність дозволяє стримувати подальшу деградацію соціально-економічної ситуації, підтримувати мінімальний рівень безпеки та гідності для мільйонів постраждалих, а також формує важливу доказову й адвокаційну базу для міжнародних механізмів відповідальності. Водночас вона не в змозі радикально змінити конфігурацію структурних проблем, що лежать в основі гуманітарної кризи, а радше виконує «оборонну» функцію – не допускаючи погіршення вже і без того критичного стану.

У площині гуманітарних результатів міжнародних НУО найбільш виразно простежується їхній внесок у забезпечення продовольчої безпеки, житла, доступу до базових послуг і сезонної «зимової стійкості» домогосподарств. Масштабні програми грошової допомоги та натуральної підтримки дозволили зменшити поширеність негативних стратегій виживання, частково стабілізувати споживання, забезпечити можливість оплати житла й ліків, а також підтримати

функціонування колективних центрів і критичної інфраструктури. Разом із тим, навіть за наявності значних ресурсів, об'єктивним обмеженням залишається недофінансування гуманітарних планів, що змушує організації звужувати коло отримувачів і переходити від максимально можливого пакета послуг до «мінімально прийнятного».

Соціальний вимір показує, що діяльність МНУО має довготриваліший ефект, ніж суто екстрені інтервенції. Поряд із реагуванням на масове переміщення населення, організації інвестують у підтримку засобів до існування, розвиток місцевих економік, створення можливостей для інтеграції внутрішньо переміщених осіб і вразливих груп у приймаючі громади. Пільгові грантові програми, навчання, підтримка малого бізнесу, спеціалізовані послуги для людей з інвалідністю, літніх людей, жінок і дітей дозволяють зменшити ризики вторинної маргіналізації й поглиблення бідності. Водночас масштаби руйнувань та тривалість війни не дають змоги говорити про системну стабілізацію соціальної сфери: неформальна зайнятість, боргова залежність,

78

втрата людського капіталу залишаються визначальними характеристиками значної частини домогосподарств, особливо у прифронтових регіонах.

Правозахисний компонент діяльності міжнародних НУО виявився одним із найпринциповіших для майбутньої архітектури миру та перехідного правосуддя. Систематичне документування порушень міжнародного гуманітарного права й прав людини, підтримка потерпілих, адвокація створення спеціальних механізмів розслідування та притягнення до відповідальності формують основу для індивідуалізації провини за вчинені злочини й запобігання їх безкарності. Робота у сфері протидії гендерно зумовленому насильству, захисту дітей, протимінної діяльності, а також розвиток Кластеру захисту засвідчують перехід від вузького розуміння «гуманітарної допомоги» до комплексного підходу, який включає правові, психологічні, соціальні інструменти. Однак аналіз також виявляє істотні прогалини у поінформованості населення про наявні захисні механізми, у чутливості до теми сексуальної експлуатації та зловживань, а також у практичній реалізації принципу «не нашкодь».

Розгляд взаємодії міжнародних НУО з ООН, урядами, місцевими громадами, волонтерським сектором і медіа показав, що гуманітарна відповідь в Україні має виразно мережевий характер. Кластерна система й Гуманітарна країнова команда забезпечують інституційну рамку координації, тоді як МНУО виступають ключовими операційними виконавцями програм. Партнерства з урядом України та донорами дають змогу акумулювати значні ресурси й поєднувати гуманітарні інструменти з політиками раннього відновлення та розвитку. Взаємодія з територіальними громадами, українськими НУО та волонтерськими мережами створює підґрунтя для практичної локалізації допомоги, а співпраця з медіа – для формування національних і міжнародних наративів про війну та солідарність із Україною.

Попри це, у межах другого розділу було виявлено низку системних викликів, що підважують довгострокову ефективність і легітимність діяльності міжнародних НУО. По-перше, реальний прогрес у локалізації гуманітарної відповіді виявився значно скромнішим за декларовані зобов'язання: частка

79

прямих фінансових потоків до українських організацій і надалі залишається мізерною, а асиметрія доступу до ресурсів і рішень відтворює нерівні конфігурації влади між міжнародними та місцевими акторами. По-друге, координаційні й бюрократичні бар'єри, орієнтація на показники охоплення, складні грантові процедури та фрагментованість інформаційних каналів зумовлюють «дірки» в охопленні, затримки в наданні допомоги та зниження її релевантності для конкретних громад.

По-третє, принцип підзвітності постраждалому населенню далеко не завжди реалізується на практиці: механізми зворотного зв'язку, інформованість людей про критерії відбору й використання ресурсів, а також знання про процедури повідомлення про зловживання залишаються недостатніми. Це прямо впливає на рівень довіри до гуманітарних акторів, а також створює ризик формалізму у сферах, де потребується підвищена чутливість – насамперед у площині запобігання сексуальній експлуатації та зловживанням. По-четверте, залежність від мінливих донорських пріоритетів і глобального дефіциту

фінансування робить значну частину програм короткостроковими та несталими, сприяючи утвердженню «проектної» логіки й формуванню паралельних систем, які не завжди інтегруються в державні та муніципальні інституції.

Нарешті, нормативні дилеми нейтральності, «винятковості» української кризи й ролі міжнародних НУО в умовах війни висвітлюють глибші структурні обмеження сучасної гуманітарної системи. Ідеться не лише про технічні питання ефективності, а й про ціннісні конфігурації, в межах яких міжнародні актори одночасно покликані підтримувати універсальні стандарти прав людини й адаптуватися до специфіки національного контексту, де суспільний запит спрямований на солідарність із опором агресії.

Узагальнюючи, другий розділ показав амбівалентний характер впливу міжнародних неурядових організацій на українське суспільство й державу в умовах повномасштабної війни. З одного боку, їхня діяльність є незамінною для збереження життя, підтримки мінімальних соціальних стандартів і захисту прав постраждалих; з іншого – вона оголює глибинні дисбаланси глобальної

80

гуманітарної архітектури, що потребують переосмислення. Це створює вихідну точку для третього розділу, в якому буде розглянуто перспективи трансформації моделей взаємодії між міжнародними НУО, Україною та іншими акторами у напрямку більшої локалізації, стійкості й інтегрованості гуманітарних, відновлювальних та розвиткових підходів.